

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Jana Maierová

Dialekt podkrkonošské oblasti zejména v odrazu
hypokoristických podob rodných jmen

Dialect under the Giant Mountains region which is especially reflected
in domestic form of given names

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Jiřímu Rejzkovi, Ph.D. za obětavou pomoc a odborné vedení práce. Rovněž děkuji PhDr. Milanu Harvalíkovi, Ph.D. za pomoc při získávání údajů a materiálů pro antroponymickou část práce.

Dále děkuji za vlídné přijetí ředitelce Mgr. Drahoslavě Nýdrlové ze Základní školy Vysoké nad Jizerou a ředitelům PaedDr. Václavu Hartmanovi z Gymnázia a Střední odborné školy Jilemnice, PhDr. Jindřichu Vojtovi z Gymnázia Ivana Olbrachta Semily a Mgr. Miroslavu Šafránkovi z Gymnázia Vrchlabí, kteří mi umožnili provést výzkum na svých školách.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením doc. PhDr. Jiřího Rejzka, Ph.D. a že jsem uvedla veškeré literární prameny a další zdroje, ze kterých jsem čerpala.

Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 12. 5. 2014

.....
Maierová Jana

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá hláskoslovným a tvaroslovným systémem podkrkonošského mikroobvodu, sleduje jak se udržují/stírají vytyčené rysy charakteristické pro tuto oblast a dále porovnává svá zjištění s výsledky Českého jazykového atlasu. V antroponymické části se zabývá nejčastěji užívanými sufixy pro tvoření domácích podob rodných jmen a dále je rozčleňuje do několika skupin na základě jejich využití napříč generacemi či použití při vyjadřování kladného/neutrálního/záporného vztahu k pojmenovávané osobě. Z těchto sufixů poté vytyčuje dva typické podkrkonošské formanty pro tvoření apelativ i proprií *-če* a *-iště* a porovnává jejich využívání se staršími výsledky.

Klíčová slova: nářečí, podkrkonošský region, hláskosloví, tvarosloví, hypokoristika, přípony

Abstract

Abstract

This thesis deals with phonology and morphology of the microregion under the Giant Mountains (Podkrkonoší) and tries to find out which of the features considered to be characteristic for this region have been preserved/ have been lost. The thesis compares these results with the results of Český jazykový atlas (Czech language atlas). In the anthroponymic section, the thesis discusses the most common suffixes for the formation of domestic forms of given names and divides them further into several groups based on their use across generations or based on their use when expressing positive/neutral/negative relation to the naming of a person. Among these suffixes, it identifies two typical regional formants *-če*, *-iště* which are used for the formation of general nouns (appellatives) and naming nouns (*propria*), and compares their use with the older research.

Key words: dialect, region under the Giant Mountains, phonetics, accidence, hypocorism, suffixes

Obsah

Úvod.....	6
Nářečí/dialekt	8
Formování českých nářečí.....	8
Vymezení podkrkonošské oblasti.....	10
Nářeční rysy charakteristické pro celou severovýchodočeskou podskupinu:	11
Hláskosloví.....	11
Tvarosloví.....	11
Nářeční rysy charakteristické pro podkrkonošskou oblast.....	12
Hláskosloví.....	12
Tvarosloví.....	15
Dotazníkový výzkum	15
Generační výzkum-spontánní projevy	18
Mladší:.....	19
Střední:	20
Starší:.....	24
Aditivní generační výzkum – řízené rozhovory	29
Hláskosloví.....	29
Tvarosloví.....	31
Výzkum hypokoristik	34
Podoba dotazníku	34
Zkoumaný sufix -če.....	35
Zkoumaný sufix -iště.....	35
Zpracování hypokoristik	36
Přehled užitých sufixů.....	37
Závěr.....	44
Seznam použité literatury	47

Úvod

Cílem této bakalářské práce je podat ucelenou představu o dialektu podkrkonošského mikroregionu ve 21. století, kdy mají na jazyk velký vliv média a sociální sítě, kdy vysokoškolské vzdělání přesáhlo hranici 14% obyvatelstva České republiky¹ a kdy každodenně dochází k migraci obyvatelstva (například dojíždění za prací). Právě kvůli výše uvedeným faktorům dochází ke stírání jednotlivých nářečních rysů a k tzv. vyrovnávání (nivelizaci) nářečí. Samozřejmě se tak neděje na celém území stejně rychle a ve stejné míře. V oblastech periferních (směrem od centrální Prahy) a méně průmyslově rozvinutých dochází k větší izolaci obyvatel a potažmo i jejich jazyka.

Tato práce se soustřeďuje na danou oblast zejména ve sféře hláskoslovné a tvaroslovné, a to ze synchronního hlediska. Lexikální doména byla zpracována v poměrně nedávné době Bachmannovou v Podkrkonošském slovníku², kde je ovšem zastoupena jen poměrně malá část dané oblasti (Železnobrodsko), a poté rozšířena o práci Čermákové a Jodase³. Slovtvorná rovina, ve které se zkoumal pouze výskyt přípon u *-če* a *-iště*, jež sloužily jako prostředky k utváření apelativ, byla zkoumána výhradně pomocí spontánních (kvůli přirozenému kontextu) projevů a z nich vzniklých nahrávek tří generací (mladší do 20 let, střední od 50 do 55 let a starší od 70 let) žijících na daném území. Hlavní záměr našeho výzkumu byl ovšem zcela konkrétního rázu a týkal se používání výše zmíněných přípon *-če* a *-iště* jako ryze podkrkonošského slovtvorného prostředku k utváření hypokoristických podob rodných jmen. Stejným výzkumem se zabýval Vladimír Koblížek v devadesátých letech minulého století.⁴ Na základě vlastní zkušenosti získané dlouhodobým pobytem v dané oblasti jsme se rozhodli tento výzkum zopakovat a oživit jeho výsledky. Závěr Vladimíra Koblížka se s naším zcela rozchází. Na rozdíl od něho nemůžeme konstatovat, že „*daný jev nářečního charakteru je stále živý.*“⁵ Z našeho výzkumu vyplynulo, že se jedná o jev okrajový, spíše výjimečný, o kterém však mají obyvatelé daného regionu povědomí. Přesto si ze škály přípon pro hypokoristické podoby jmen vybírají ty novější a častější. Jaké domácí podoby jmen jsou tedy pro danou oblast typické, které sufixy a za jaké komunikační situace jsou charakteristické pro každou z vytyčených generací, když od užívání ryze „podkrkonošských“

¹ http://ciselnik.artega.cz/vzdelani_obyvatel_cr.php; 5. 5. 2014

² Bachmannová, Jarmila: Podkrkonošský slovník. Praha 1998.

³ Jodas, Josef - Čermáková Marie: Lidová slovní zásoba z Podkrkonoší. In: Linguistica 4, Ostrava 2004, str. 121-128; Jodas, Josef: Ještě k lidové slovní zásobě v Podkrkonoší. In: Studia Bohemica 10, Olomouc 2007, str. 97-102.

⁴ Koblížek, Vladimír.: Hypokoristické podoby rodných jmen ovlivněné dialektem podkrkonošské oblasti. In: Seminář Onymické systémy v regionech, Hradec Králové 1995, str. 83-88.

⁵ Tamtéž, str. 86.

se upouští, a hraje-li v hypokoristikách dialekt ještě nějakou roli, bylo nově vytyčeným cílem mé bakalářské práce.

Nářečí/dialekt

Dialekt je nespisovný útvar národního jazyka. Máme k němu blíže zejména proto, že jím na nás mluví rodiče od narození (není nám tedy vštěpován až ve školních lavicích) a při jeho používání se necítíme svázáni pravidly či konvencemi. Tato běžná nespisovná mluva ale „není zcela jednotná.“⁶

Jazyková roztržičnost je dána zejména historickým vývojem, feudálními či geografickými hranicemi. Feudální hranice souvisejí s vyššími hospodářskými, „*správními či církevními územními celky*“.⁷ Hranice geografické jsou potom tvořeny překážkami skutečnými, které brání nejen v komunikaci, ale i v setkávání s lidmi z jiného území. Mohou jimi být například široké vodní toky nebo vysoká pohoří, odchylky v jazyce mohou způsobit i překážky menší (*lesy, bažiny, rozlehlé pustiny apod.*)⁸ Další diferenciaci mezi jednotlivými nářečními celky mohou způsobit příčiny *sociálně ekonomické*.⁹ Pro daný předmět našeho zkoumání je poměrně zajímavé sledovat, jak na jazyk námi sledované oblasti působila kolonizace. Podkrkonoší bylo totiž zčásti součástí Sudet a na slovní zásobu zde měla poměrně velký vliv němčina. Jak už ale bylo zmíněno výše, lexikum není hlavním předmětem této práce.

Formování českých nářečí

Dnešní stále ještě zachovalé nářeční rozrůznění se vyvíjelo velmi pomalu. Abychom pochopili současný stav jazyka, musíme nejprve nahlédnout do zákonitostí jeho vývoje, jelikož „*na tom, jak daleko některé historické změny pronikly, je založeno dělení českých nářečí*.“¹⁰ Většina nářečních rozdílů vznikala od 12. století.¹¹ Nářeční rozrůznění bylo potom dokončeno od konce 14. do poloviny 16. století,¹² kdy proběhly pro nářeční skupiny velmi důležité změny:

- 1) ý > ej
- 2) ú > ou
- 3) aj > ej

⁶ Bělič, Jaromír: *Nástin české dialektologie*, Praha 1972, str. 9.

⁷ Kellner, Adolf: *Úvod do dialektologie*, Praha 1954, str. 31.

⁸ Kellner, Adolf: *Úvod do dialektologie*, Praha 1954, str. 29.

⁹ Tamtéž, str. 31.

¹⁰ Cuřín, František; Koudela, Břetislav; Mátl, Antonín; Svěrák, František: *Vývoj českého jazyka a dialektologie*, Praha 1964, str. 44.

¹¹ Bělič, Jaromír: *Přehled nářečí českého jazyka*, Praha 1968, str. 3.

¹² Bělič, Jaromír: *Nástin české dialektologie*, Praha 1972, str. 12.

Pomocí sledování provedeného či neprovedeného výše uvedeného jevu můžeme rozdělit nářečí na území našeho státu do 4 nářečních skupin,¹³ jak to uvádí tabulka:

	ý	ú	aj
česká v užším smyslu (česká) ¹⁴	ej	ou	ej
středomoravská (hanácká)	é	ó	é
východomoravská (moravskoslovenská)	ý	ú	aj
slezská (lašská)	y	u	aj

Dále se budeme zabývat pouze podskupinou uvedenou v tabulce jako první, tedy českými nářečími v užším smyslu. Ta je geograficky vymezena od území středomoravského přibližně „*bývalou zemskou hranicí česko-moravskou.*“¹⁵

Tato skupina se dále dělí na 4 základní podskupiny, vyčleněné Bělíčem následovně:

- 1) středočeská
- 2) jihozápodočeská
- 3) jihovýchodočeská (též českomoravský pás)
- 4) severovýchodočeská.

Pro nás bude předmětem zkoumání právě poslední uvedená podskupina, která zahrnuje i podkrkonošské nářečí, jež se rozprostírá na daleko větším geografickém území než je tomu u většiny drobnějších nářečních útvarů (Litomyšlsko, Chodsko). Zeměpisné vymezení severovýchodočeské oblasti se zpravidla popisuje takto: z jihu a západu „*plynule navazuje na sousední oblast středočeskou, zaujímá zhruba území Boleslavska, Nymburska, Chrudimska, Jičínska, Hradecka a při okrajových jádrech pak Semilska, Náchodska, Rychnovska a Litomyšlska,*“¹⁶ a severu je v okrajových částech oddělena státní hranicí s Polskem, v jihovýchodní části hraničí se skupinou jihovýchodočeskou, na severovýchodě poté se skupinou středomoravskou.

¹³ Bělíč, Jaromír: Přehled nářečí českého jazyka, Praha 1968, str. 7.

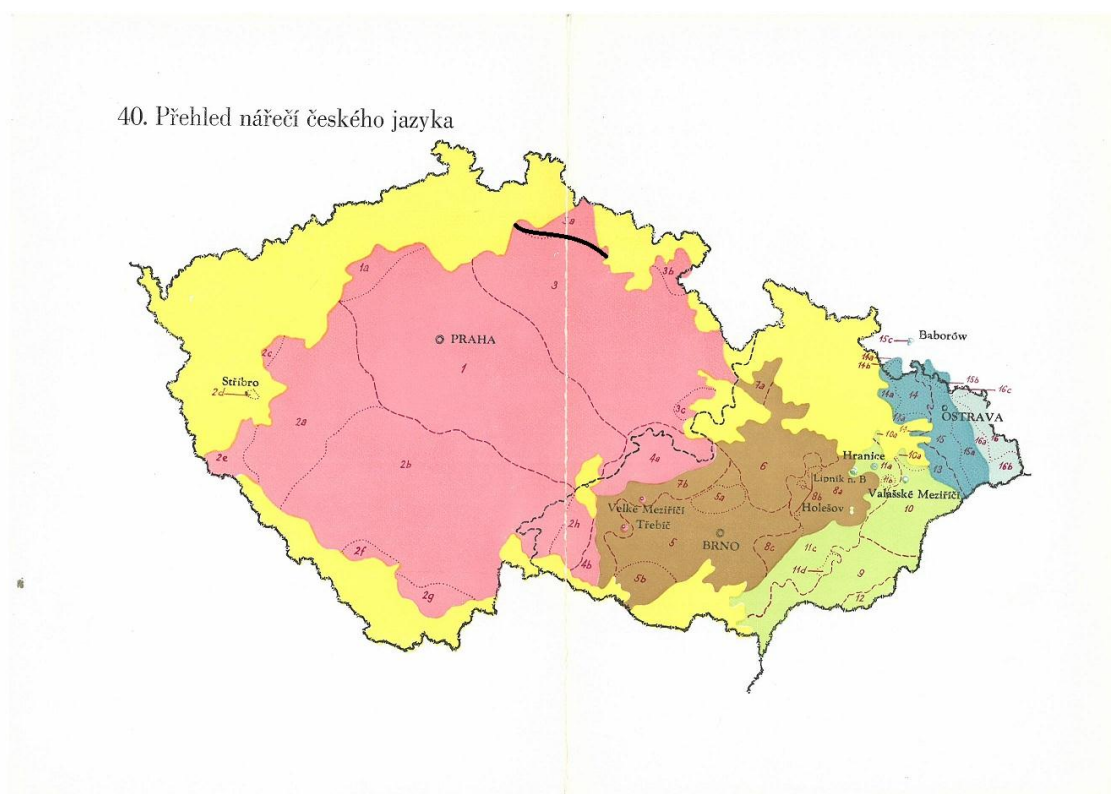
¹⁴ pojmy v závorkách jsou převzaty z knihy: Vývoj českého jazyka a dialektologie, Praha 1964, str. 44.

¹⁵ Bělíč, Jaromír: Nástin české dialektologie, Praha 1972, str. 12.

¹⁶ Lamprecht, Arnošt: České nářeční texty, Praha 1976, str. 88.

Vymezení podkrkonošské oblasti

Oproti tomu vymezení podkrkonošské oblasti je poměrně obtížným úkolem. Bělič vyděluje kromě oblasti podkrkonošské i podještědskou,¹⁷ pro kterou však uvádí znaky zcela totožné s první jmenovanou skupinou. Pro mou bakalářskou byla lokalita vytyčena izoglosou z mapy českých nářečí v knize *Nástin české dialektologie* od Jaromíra Běliče, viz obrázek č. 1 níže, vyznačeno černou izoglosou. Pro území jsou charakteristické nepříznivé klimatické podmínky spolu s „málo úrodnou půdou a hojností lesů.“¹⁸ Na tomto území bylo dále vybráno několik měst, na jejichž školách měl výzkum probíhat. Jednalo se o města Jilemnice, Semily, Turnov a Vrchlabí, ze kterých se na odpovědích žáků sledovaly níže uvedené rysy charakteristické pro celou severovýchodočeskou nářeční podskupinu (na základě jejich vytyčení Běličem (1968) a Havránkem (1934) a dalšími viz jednotlivé poznámky k jevům pod čarou), označené hláskami a-h; a dále rysy charakteristické pouze pro podkrkonošskou oblast označené číslicemi 1-16.

Obrázek č. 1: Vymezení podkrkonošského mikroregionu vzhledem k českému území.

¹⁷ Bělič, Jaromír: *Nástin české dialektologie*, Praha 1972, str. 232.

¹⁸ Bachmannová, Jarmila: *Podkrkonošský slovník*, Praha 1998, str. 7.

Nářeční rysy charakteristické pro celou severovýchodočeskou podskupinu:

Hláskosloví

- a) dvojhhláska *ej* za dřívější *y/i* po ostrých sykavkách (rovněž ve středočeských nářečích), např.: *cejřit, sejtko, vozejk*; kromě toho přes hranice fonetických podmínek po všech souhláskách koncovka *-ej* v 7. sg. měkkých typů ženských podstatných jmen, např. *rúžej, dlaňej, kost'ej, ned'elej, prácej, vobručejej, ...*
- b) u slov začínajících na *ji-*, *jí-* se pravidelně vyskytuje pouhé *i-*, *í-*, např.: *popleskal i*
- c) ztráta jotace po retnicích *b, p, m, v*¹⁹

Tvarosloví

- d) koncovka 3. a 6. sg. život. mask. v podobě *-oj*, např.: *bratroj*
- e) tvar 4. pl. život. maskulin stejný s tvarem 1. pl., (tento jev se „zčásti objevuje i ve středních Čechách a přesahuje i na jihozápadní Moravu“²⁰) např. *voňi si hrajou na páňi, mňeli hodní sinove, pudem na pstruzi*
- f) v 2. os. sg. slovesa „být“ ve funkci spony tvar *seš* (rovněž ve středních Čechách i ve většině středomoravských nářečí), jako osobní morfém v složených formách min. času však *-s*, např. *dals mu to* („...hranice výlučných forem typu *dals mu to probíhá zhruba západně od Mladé Boleslavi, Nymburka, Uhl. Janovic, Ledče n. Sázavou, Humpolce, Telče a Jemnice*.“²¹)
- g) zakončení dativu pl. *-om*, např.: *k sousedom, Čihákom*²²
- h) ve slovesných přítomných tvarech 3. os. pl. sestava koncovek *-ou, -ej, -aj*; např.: *kupujou, prosej, umňej, volaj* (též pro středočeská nářečí)

Jak uvádí Cuřín (1967), tento poslední zmíněný jev zachycují již starší nářeční popisy. Je připisován zejména venkovanům, a to po celé východočeské oblasti. Ústup a stahování tohoto jevu do nejkrajnějších oblastí zaznamenal již „roku 1895 Josef Pazourek v díle *Národopisný sborník okresu hořického, který jej přisuzuje pouze starým lidem. O rychlém ústupu tohoto jevu na Hořicku svědčí také hořická kronika*...“²³ Jev byl na počátku 2. poloviny 19. století rozšířen do Podještědí a Podkrkonoší.* Z našeho výzkumu však vyplynulo, že daný jev je poměrně živý a stálý i dnes (viz níže).

¹⁹ Cuřín, František: Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech, Praha 1967, str. 24.

²⁰ Bělič, Jaromír: Nástin české dialektologie, Praha 1972, str. 153.

²¹ Bělič, Jaromír: Nástin české dialektologie, Praha 1972, str. 198.

²² Holub, Zbyněk & Janečková, Marie: Úvod do české dialektologie, České Budějovice 1993, str. 63.

²³ Cuřín, František: Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech, Praha 1967, str. 25.

*Cuřín tuto oblast vymezuje západním okrajem, který podle něj tvořilo Českosudsko, Turnovsko, Jičínsko, tedy námi zkoumaná oblast.

Nářeční rysy charakteristické pro podkrkonošskou oblast

Hláskosloví

- 1) výslovnost [u] místo *v/f* na konci zavřených slabik (= slabik, které mají kodu, tj. nekončí samohláskou), např.: *mrkeu, prauda, d'iunej*
- 2) obouretná výslovnost hlásky *v* [w], např. *wyprawowat'* (Bilabiální výslovnost této labiodentální hlásky se explicitně v námi používaných dialektologických příručkách nezmiňuje, avšak zápisy zmíněného slova „vypravovat“ s právě takto zachycenou výslovností se shodují jak u Lamprechta, tak u Holuba & Janečkové. Navíc je tato výslovnost všeobecně známým rysem podkrkonošského nářečí. Zmiňuje ji např.: František Cuřín v díle *Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech*.^{24,25})

Změna [v/f] → [u] na konci slova po vokálu je, jak uvádí Holub a Janečková, „*celkem běžná*.“²⁶ My ji máme pomocí nahrávek doloženou ve všech generacích, avšak velmi zřídka a nikoliv konzistentně. U bilabiální výslovnosti je důležité vědět, že „*byla ve 14. století rozšířena po celém českém území. Doklady o otevřené výslovnosti máme pro slabiku „wu“ v zápisech, např.: v Evangelii sv. Matouše. S vývojem protetického v- začínala výslovnost obouretného w- ustávat. V 16. a 17. století se doklady o bilabiální výslovnosti v zavřených slabikách vztahují pouze k východním Čechám. Například ve vsi Lhotie Ssaraucowe (Hořice v Podkrkonoší), Alzbieta Nahlauska (Jablonec nad Nisou), Jan Nahlausky (Turnov). S touto změnou souvisí i typické zakončení v 3. sg. mask.: -oj popsané výše (rysy typické pro severovýchodočeskou oblast: bod d), kde původní bilabiální výslovnost ve skupině -owizanikla.“²⁷ Staršími doklady o bilabiální výslovnosti zaznamenané sluchem a nikoliv písmem jsou články od K. J. Erbena a A. Z. Malocha.²⁸ Oba zkoumali severovýchodočeskou oblast a doložili příklady jako *kreu, kauka, Turnou, leu*. Erben tento jev popisuje takto: „*užívání měkkého v, které skoro tak slyší jako u, však ale předce jest nějaký jemný rozdíl, který se popsatí nedá. Nenít to plné „u“ ale týž zvuk, který se v jiných pádech určitěji odhaluje: krue, lua, láuek, sliuek.*“²⁹ Z tohoto dokladu vyplývá, že bilabiální výslovnost této labiodentální nebyla dříve omezena pouze na zavřené slabiky, jak je tomu v popisech nářečí dnes.*

²⁴ Cuřín, František: *Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech*, Praha 1967, str. 23.

²⁵ Holub, Zbyněk & Janečková, Marie: *Úvod do české dialektologie*, České Budějovice 1993, str. 63; Lamprecht, Arnošt: *České nářeční texty*, Praha 1976, str. 90.

²⁶ Holub, Zbyněk & Janečková, Marie: *Úvod do české dialektologie*, České Budějovice 1993, str. 31.

²⁷ Cuřín, František: *Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech*, Praha 1967, str. 11-21.

²⁸ Oba články in Cuřín, František: *Kapitoly z dějin českých nářečí a místních i pomístních jmen*, Praha 1969.

²⁹ Cuřín, František: *Kapitoly z dějin českých nářečí a místních i pomístních jmen*, Praha 1969, str. 110 a 126-127.

3) samohláskové dloužení, např: *nahóře, dóle, móře*³⁰

4) průvodní samohlásky *e* k utvoření slabiky místo použití slabikotvorného *l̥, r̥*, např.:

*Verchlábe, perkýnko*³¹; *Honzó, to ti vyterhlo tern z nohy! Uzliček s jídlem se scverk.*³²

V souvislosti s tímto jevem je důležité pomyslet na hláskoslovný vývoj jazyka. „V praslovanštině a staré češtině bylo slabikotvorné *l̥, r̥* mnohem častější než dnes. Například je doloženo: *črný, črvený, črmák, žrd, chl̥mec, dl̥hý*. V období do 15. století se u každého *l̥, r̥* mohly objevit průvodní samohlásky, a to *i, u, nejméně e*. Psalo a vyslovovalo se tedy *virba, Viršovice, pelný, velna*. Od 15. století se ustálil dnešní stav.“³³ „Během 14. století tyto průvodní samohlásky většinou vymizely... Pro podkrkonošskou oblast je *r̥/l̥* zpravidla nahrazeno *er/ər, el/əl* (*verba/vərba, melsnej/məlsnej*).“³⁴ Pro nás je důležité zjištění, že „v okrajových nářečích se průvodní samohláska objevuje častěji.“³⁵ V získaných nahrávkách od rodilých mluvčích daného mikroregionu se jev sám o sobě neprokázal, avšak mluvčí ho mají velmi dobře v povědomí. Navíc je právě používání průvodní samohlásky *e* rysem, který se alespoň v některých slovech užívá dodnes díky lidové slovesnosti. Zejména v místní literatuře (Čermák-Hlava: Bozkouský přitrefuňky; Hejral: Přitrefuňky, Kubátová: Daremný poudačky, Křapka: Poudání vo poudání) a písních se tento jev objevuje velmi často. Např.: „Pro mandle a pro rozinky, /musel jsem jít do Studýnky, /do Verchlábe pro papír, /to byl mrzutej špacír.“³⁶ Na tomto příkladu vidíme, že užívání daného rysu není zcela konzistentní: ve slově *Verchlábe* se průvodní samohláska objevuje, ve slově *mrzutej* nikoliv, což může být způsobeno i stálejším charakterem proprií.

5) změna souhláskové skupiny *-nn-* za *-dn-* (případně za *-n-*), např.: *Adna, padna, soukednej*³⁷, ale i naopak změna skupin *-dn-*, *-dň-*→*-nn-*, *-ňň-* uvnitř slov i na předělech, např.: *jennou, pon nose, bežeňnice*, často také geminovaná (zdvojená) výslovnost skupiny *-nn-*, např.: *Anna, kamennej, dřevennej*³⁸

³⁰ Kolektiv pracovníků Ústavu pro jazyk český ČSAV: Čeština všední i nevšední (Čtvrtý výběr jazykových koutků Čs. rozhlasu z dialektologie, frazeologie a onomastiky), Praha 1972, str. 26.

³¹ Tamtéž, str. 28. Též in: Cučín, František; Koudela, Břetislav; Mátl, Antonín; Svěrák, František: Vývoj českého jazyka a dialektologie, Praha 1964, str. 177. Též in: Lamprecht, Arnošt: České nářeční texty, Praha 1976, str. 90.

³² Jílek-Oberpfalcer, František: Jak žili naši otcové (Mezi písmáky pod Krkonošemi.), Vrchlabí 1946, str. 8.

³³ Cučín, František; Koudela, Břetislav; Mátl, Antonín; Svěrák, František: Vývoj českého jazyka a dialektologie, str. 48-49.

³⁴ Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas V, Praha 2005, str. 180(r), 176(l).

³⁵ Vývoj českého jazyka a dialektologie, str. 49.

³⁶ Sborník Lidové písně Krkonoš, koleda Co jsem se smutnej natěšil, k dispozici na webových stránkách:

<http://johnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/028.pdf>, 5. 5. 2014

³⁷ Tamtéž, str. 177; Lamprecht, Arnošt: České nářeční texty, Praha 1976, str. 90.

³⁸ Bachmannová, Jarmila: Podkrkonošský slovník, Praha 1998, str. 8.

6) asimilace souhláskové skupiny *ll* za *dl*: *polle, snělli, sella*³⁹

7) zbytky palatální formy infinitivu na *-t'*: *prosit', mejt'*⁴⁰

Infinitiv zakončený hláskou *-t'* je podle Malocha (1855) užíván v Podkrkonoší s jistotou kolem měst Vysoké nad Jizerou, Železný Brod, Turnov a Lomnice nad Popelkou. Oproti tomu Erben ve studii starší o pouhý rok uvádí, že tento jev již neexistuje.⁴¹

8) vkladné *-j-*: *lejžet/lejžet', sejd'et/sejd'et', ajt', tejt'*⁴² a zachovalá výslovnost [j] v tvarech sloves: *pújdu, pújčim*⁴³

9) stopy po dřívějším tvrdém *l*, např.: *vžíce*⁴⁴

Zajímavostí je, že „*souhláska „l“ mohla mít původně celkem tři způsoby výslovnosti. Měkkou, střední (naše dnešní l) a tvrdou. V témž nářečí se však vedle sebe vyskytují vždy jen dvě z těchto výslovností. Obě dnes běžně neužívané výslovnosti „l“ splyvaly do středového již v 15. století.*“⁴⁵ O existenci dvojí výslovnosti *l* v Podkrkonoší se Cuřín nezmiňuje. V praxi byla tato výslovnost námi zachycena u rodilých mluvčích pouze ve slově *lžíce*. Jelikož se právě v tomto případě jedná o pobočnou slabiku, jejíž výslovnost je obtížná,⁴⁶ nemůže být tento jev považován za typický pro podkrkonošské nářečí.

10) zbytky dřívější tvrdé výslovnosti *y* nebo stopy po něm (*e<y*) *byl bych/bel bech*⁴⁷

U tohoto jevu se opět zastavíme v souvislosti s historickým vývojem češtiny. „*V praslovanštině i ve staré češtině se ve výslovnosti odlišovalo měkké a tvrdé i/y. V českém vývoji to byly dvě varianty jedné hlásky. Ve 14. - 15. století obě varianty splynuly v jednu hlásku otevřenější, než bylo původní „i“.*“⁴⁸ Cuřín ve Vývoji českého jazyka a dialektologie tvrdí, že „*dnes se tato dvojí výslovnost i/y rozlišuje pouze v lašských nářečích.*“⁴⁹ Přesto jiní autoři (viz pozn. pod čarou č. 38) uvádějí, že se jedná o běžný podkrkonošský rys. Díky nahraným materiálům získaným od rodilých mluvčích z podkrkonošského mikroregionu musím potvrdit, že pokud tato dvojí výslovnost *i*-ových hlásek někdy existovala, dnes již

³⁹ Holub, Zbyněk & Janečková, Marie: Úvod do české dialektologie, České Budějovice 1993, str. 63. Též in: České nářeční texty, str. 90. Též in Bělič, Jaromír: Přehled nářečí českého jazyka, Praha 1968, str. 18.

⁴⁰ Tamtéž v obou případech.

⁴¹ A. V. Maloch a K. J. Erben o českých nářečích. In: Kapitoly z dějin českých nářečí a místních a pomístních jmen, Praha 1969, str. 110 a 124-125.

⁴² Holub, Zbyněk & Janečková, Marie: Úvod do české dialektologie, České Budějovice 1993, str. 63.

⁴³ Bachmannová, Jarmila: Podkrkonošský slovník, Praha 1998, str. 8.

⁴⁴ Bělič, Jaromír: Přehled nářečí českého jazyka, Praha 1968, str. 17.

⁴⁵ Cuřín, František: Vývoj českého jazyka a dialektologie, str. 51 – 52.

⁴⁶ Hála, Bohuslav: Výslovnost spisovné češtiny, její zásady a pravidla, díl I., Výslovnost slov českých, Praha 1955, str. 43.

⁴⁷ Bělič, Jaromír: Přehled nářečí českého jazyka, Praha 1968, str. 18, též Holub, Zbyněk & Janečková, Marie: Úvod do české dialektologie, České Budějovice 1993, str. 13.

⁴⁸ Cuřín, František: Vývoj českého jazyka a dialektologie, str. 49-50.

⁴⁹ Cuřín, František: Vývoj českého jazyka a dialektologie, str. 50.

z daného území zcela zmizela. Ani výslovnost, kterou navrhuje Bělič, tedy postupná centralizace do *e*, není ani jednou zachycena.

11) neprovedená diftongizace *y,í→ej*, resp. se zkráceným *i*, např.: *dychať, siček, mrazik*⁵⁰

12) širší uplatnění *k* namísto obvyklého *g*, např.: *k choliči, pak cho nechal, kuláš, kauč*⁵¹

Tvarosloví

13) 7. sg. maskulin typu *předseda* zakončený na *-em*, např.: *přecedem, Frantem*⁵²

14) l-ové přičestí typu *trpět* má ve 3. os. jedn. zakončení *-al*, tedy nepřehlasovanou podobu, např.: *ležal, slišal, vídal* → nepřehlasovaná podoba l-ového participia⁵³

15) u tvrdých přídavných jmen se odlišuje tvar 1. pl. životných maskulin: *hezcí, mladí*⁵⁴

16) zbytky morfému *-em* v 3. pl. u adjektiv v širším smyslu, např.: *starem lidem, maminčinem šatum, tem samem*⁵⁵, u jmen označujících rodinu se pak objevuje morfém *-ovem*, např.: *Kopalovem, Tomšovem, Novotnovem*, na rozdíl od výše popsaného oblastně příznačného *-om*.

Z dalších okrajových rysů, které nejsou ve výčtu zmíněny, můžeme jmenovat např. nadužívání předpony *po-*, aniž by tím místní měli na mysli delší trvání děje (povařit) nebo běžné futurum, jak je tomu u sloves typu *poletím, poběžím*.⁵⁶ Např.: *pobyl jsem na trhu, kdyby chtělo popršet, neškodilo by; Anče si často povzalo máminu kukli*. Přídavná jména přivlastňovací si podle Bachmannové (1998) zachovávají starší podobu: *Ďáli jsme komín u Suchého Chaloupeckova. Janoj Vršňálovu jsem platil za rosu a mouku, Barčeti Říhovu za práci nádenickou*.

Dotazníkový výzkum

Pro dotazníkový výzkum, který probíhal na jedné základní a třech středních školách ve městech: Jilemnice, Semily, Vrchlábí a Vysoké nad Jizerou, jsme z výše vypsáných nářečních

⁵⁰ Bachmannová, Jarmila: Podkrkonošský slovník, Praha 1998, str. 8.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Lamprecht, Arnošt: České nářeční texty, Praha 1976, str. 90, Též in: Bachmannová, Jarmila: Podkrkonošský slovník, Praha 1998, str. 9. Též in Holub, Zbyněk & Janečková, Marie: Úvod do české dialektologie, České Budějovice 1993, str. 22.

⁵³ Lamprecht, Arnošt: České nářeční texty, Praha 1976, str. 90, Též in: Bachmannová, Jarmila: Podkrkonošský slovník, Praha 1998, str. 9.

⁵⁴ Bělič, Jaromír: Přehled nářečí českého jazyka, Praha 1968, str. 18; též in: Bělič, Jaromír: Nástin české dialektologie, Praha 1972, str. 233.

⁵⁵ Bachmannová, Jarmila: Podkrkonošský slovník, Praha 1998, str. 9.

⁵⁶ Horálek, Karel: Slovesné tvary typu ponesu, poletím. In: Naše řeč 38, 1955, str. 21-24.

charakteristik vybrali ty, které nejsou nutně podmíněny mluvním projevem jedince. Konkrétně se jednalo o dva jevy severovýchodočeské: (I. *-oj* za *-ovi*; II. *-ej-* za *-í-*) a čtyři podkrkonošské (III. *er, el* za *l, r*; IV. *-al* za *-el*; V. $[u] \leftarrow v/f$; VI. *-ll-* za *-dl-*).

Živost vybraných nářečních jevů jsme se pokusili ověřit/vyvrátit anketovou metodou pomocí dotazníků, na které odpovídalo celkem 515 respondentů, z toho 304 dívek a 211 chlapců. Pro každou nářeční charakteristiku bylo zvoleno jedno zástupné slovo, které bylo označeno za vzor pro daný jev. Studenti potom pro každý jev (na základě uvedeného vzorového slova) zaznamenali, zda ho znají/neznají, či zda ho sami užívají/neužívají.

- I. Koncovka *-oj* dopadla v našem průzkumu nejlépe. Výraz *tátoj* byl označen jako „používám“ celkem 492 respondenty, tedy 97%. (Na zbylých třech procentech se podíleli zejména studenti a žáci, kteří se do dané oblasti přistěhovali. Z místních studentů byl tento jev nejčastěji označen jako „neznám“ v lokalitě Semilsko a Železnobrodsko.)
- II. Výslovnost *-ej* po ostrých sykavkách by v běžné mluvě použilo 318 dotázaných (61%). Dalších 16% tuto výslovnost znalo.
- III. Výslovnost *u* místo *v/f* v zavřených slabikách znalo 154 respondentů (30%), pouze 4 z nich ji ale sami používali (Bozkov, Vysoké n. Jizerou (3x)).
- IV. Užívání vkladného *e* před slabikotvorným *l, r* znalo 220 dotázaných (43%) Dalších 9 respondentů (necelá 2 %) označilo tuto položku jako „používám“, např.: Příkrý, Vysoké nad Jizerou, Vrchlabí. Jako ukázkové slovo byl použit výraz *smérkový*. Zajímavostí bylo, že dalších 23 dotázaných ze Semil a nejbližšího okolí (Chuchelna, Benešov u Semil) tento výraz přeložili jako *smirkový* a všichni ho také v tomto významu používali.
- V. U sloves typu *trpěl* znalo přičestí minulé ve 3. os., sg. zakončené na *-al* celkem 169 dotazovaných (33%). Pouhých 12 z nich (2%) především z Vysokého nad Jizerou, Vrchlabí a Benecka by ho i samo použilo.
- VI. Asimilaci souhláskové skupiny *-ll-* za *-dl-* znalo 41 respondentů (8%). Dalších 9 (necelá 2% dotázaných) ji ještě stále užívá. U vzorového slova *hnelle* bylo i několikrát poznamenáno, že se jedná o výraz pro běžně užívané citoslovce *hele*, a to bez bližšího lokálního (odpovědi byly zachyceny po celém regionu od Semil po Vrchlabí) či věkového vymezení.

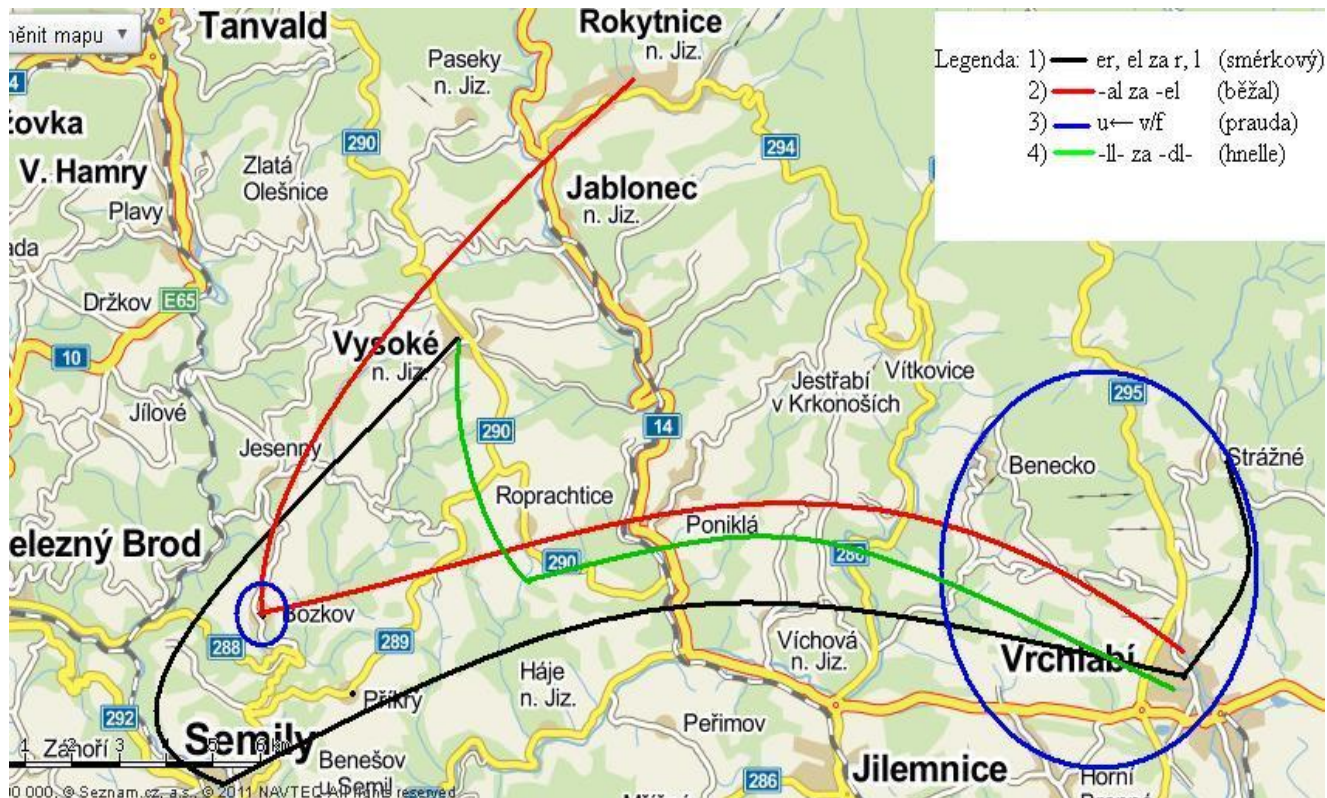
Následující tabulka shrnuje dotazníkem zjištěné hláskoslovné (*-ej-* za *-í-*; *er, el* za *l, r*; $[u] \leftarrow [v/f]$; *-ll-* za *-dl-*) a tvaroslovné (*-oj* za *-ovi*; *-al* za *-el*) rysy podkrkonošského nářečí seřazené sestupně dle četnosti jejich užívání (či znalosti). Termíny „znám“ a „užívám“

označují, kolik (%) respondentů daný jev znalo, případně samo užívalo. Místem výskytu je myšleno nejčastější (často jediné) místo, kde byl daný jev **užíván**, nikoliv jen znám.

jev	vzor	„znám“	„znám“ (%)	„užívám“	„užívám“ (%)	místo výskytu
-oj za -ovi	tátój	508	98,6%	492	97%	celá oblast
-ej- za -í-	vozejk	82	16%	318	61%	celá oblast
er, el za <i>l, r</i>	smérkový	220	9%	9	<2%	Bo, Př, Sm, St, VnJ, Vr
-al za -el	běžal	169	33%	12	2%	Be,Bo,Rok,Rop,Vr,VnJ
[u]← v/f	prauda	154	30%	4	<1%	Be, Bo,Vr
-ll- za -dl-	hnelle	41	8%	9	<2%	Be, Rop, VnJ, Vr

Legenda ke kolonce „místo výskytu“ v tabulce: Be=Benecko, Bo=Bozkov, Př=Příkrý, Rok=Rokytnice nad Jizerou, Rop=Roprachtice, Sm=Semily, St=Strážné, VnJ=Vysoké nad Jizerou, Vr=Vrchlabí.

Čtyři poslední zmíněné ryze podkrkonošské nářeční jevy zachycuje následující obrázek č. 2. Ostatní výše vypsané rysy (pro severovýchodočeskou oblast a-g a pro podkrkonošskou oblast 1-16) byly zkoumány nikoliv formou dotazníkové ankety, ale spontánními rozhovory u tří různých věkových kategorií.

Obrázek č. 2: Mapa ryze podkrkonošských rysů.

Generační výzkum-spontánní projevy

Další výzkum zmíněných severovýchodočeských a podkrkonošských rysů proběhl na základě spontánních rozhovorů, které byly provedeny ve třech věkových generacích (mladší do 20 let, střední 50-55 let a starší nad 70 let). Podrobný popis mluvčích uvádí tabulka níže.

mluvčí	nářeční oblast	věk	pohlaví
NF	Semily	20	žena
MM	Lomnice nad Popelkou	20	žena
DS	Vrchlabí	51	žena
DJ	Jilemnice	52	žena
LB	Dolní Dvůr	70	žena
VJ	Vrchlabí	72	žena

Při výběru mluvčích bylo s ohledem na zaměření výzkumu akcentováno především, aby byli rodilými mluvčími daného dialektu, tedy jejich výběr byl tradičně pro dialektologické potřeby zúžen pouze na „*místní rodáky*“, kteří žijí v dané oblasti celý život (vyřazeni byli proto i lidé s vysokoškolským vzděláním, kteří by mohli být jazykově ovlivněni jinou oblastí) a jejichž rodiče jsou rovněž z dané oblasti.⁵⁷ Všichni z mluvčích mají ukončené základní vzdělání, mluvčí ze střední a mladší generace mají rovněž ukončené středoškolské vzdělání. Abychom dosáhli co nejméně ovlivněných výsledků, mluvčí nebyli předem informováni o konkrétním účelu výzkumu a za svou účast na něm nebyli odměněni.

Úkolem mluvčích bylo spontánně promluvit na nepřípravené téma. Explorátor do řeči jednotlivých mluvčích zasahoval co nejméně, aby nedocházelo k nežádoucímu přizpůsobování jeho řeči, avšak občas konverzaci střídavě řídil, aby získal potřebné položky pro dialektologické účely. Délka spontánního projevu se předem nestanovila.

Rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí pro dotazované jedince, tedy v jejich domovech či na jimi vybraných místech, často za přítomnosti ostatních členů rodiny.

Z každé generace byli vybráni dva informátoři, se kterými byly vedeny rozhovory, na nichž se výše uvedené nářeční charakteristiky sledovaly. Pro účely této bakalářské práce jsou tyto charakteristiky seřazeny tak, jak bylo navrženo výše, tedy pro severovýchodočeské jevy písmeny a-h pro podkrkonošské čísla 1-16. Pro níže uvedené příklady byl použit zjednodušený fonetický zápis tak, jak ho uvádějí Pravidla pro vědecký přepis dialektických

⁵⁷ Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara a Pavla Jančáka: Český jazykový atlas I., Praha 1992, str. 19.

zápisů⁵⁸, proti těmto pravidlům je provedeno jediné zjednodušení: labializace obouretného *v* se neoznačuje obloučkem pod hláskou, ale pouze hláskou samotnou: například *prauda*. Pro shrnutí vyskytujících se severovýchodočeských nářečních rysů byla pro dvě starší generace zvolena přehledná tabulka s přibližným procentuálním zastoupením rysů provedených a neprovedených; pro podkrkonošské nářečí nebylo této tabulky zapotřebí vzhledem k nízkému výskytu daných charakteristik.

Mladší:

V této generaci je nivelizace vytyčených nářečních charakteristik ve velmi pokročilém stádiu. Pokud se zmíněný nářeční prvek objevuje, jedná se zpravidla o jev severovýchodočeský, nikoliv podkrkonošský, což poukazuje na skutečnost, že nářečí je velmi rychle stíráno jinou nespisovnou varietou národního jazyka, totiž interdialektem v podobě obecné češtiny. Pro lepší orientaci v textu jsou níže zmíněny pouze ty z nářečních jevů, které se u této generace vyskytly, na rozdíl od dvou dalších generací, kde pro srovnání uvádíme i jevy neprovedené.

- a) Tvar *-ej-* místo *-í-* po ostrých sykavkách se vyskytuje běžně: *nemůžu ho aňi cejtít*. V 7. sg. u měkkých feminin typu *růže* a *kost* se obvykle užívá severovýchodočeské koncovky *-ej*, avšak nikoliv bezvýjimečně: *a jak to pak bublá pod poklicej; s růžej může přijít v zimně, ale takle na jaře bi moch koupit třeba ňákej tulipán, ne?; nevjed'ela sem, jak to mam ud'elat s tou nohavicej vs. já to vařim s ríží nebo s knedlíkem; s takovou tou sukňi kulatou, tičovou*.
- d) Přípona ve 3. a 6. sg. život. maskulin *-ovi* je realizována v severovýchodočeské podobě *-oj* zhruba v polovině zaznamenaných případů: *Vo Roubalaj ňic nevím (příjmení Roubal), aňi vo Míroj. G Džordžoj? Mi sme tam dlouho nebili, mi spíš chodíme k Námořníkoj (názvy restaurací v daném městě: Da Giorgio, U Námořníka). Já musim vodpoledne ke Kurfírtoj na to sólo (příjmení Kurfířt). Neprovedeno: Já sem Šimonovi slíbila, že virazíme na brusle. Mi sme v ned'eli volali Standovi a Jaňe*.
- h) Tvary sloves ve 3. os. pl. přítentu byly realizovány pouze v severovýchodočeské podobě, tedy s koncovkami *-ou*, *-ej*, *-aj*: *A jak tam jezdej? Dobře spoje tam jezdej? A voňi bidlej s mámou ti d'eři? Jenže voňi mu to v tí nemocňici prostě neud'elaj. To už*

⁵⁸ Pravidla pro vědecký přepis dialektických zápisů. Věstník České akademie věd a umění, 52, 1943, str. 63-68.

maj ale i d'eti ve druhí tříd'e základní školi. Má holku a bidlej spolu pjet let. Plánujou spolu ňakou budoucnost, ale zatím mimčo nečekaj.

- 1) Obouretná výslovnost hlásky *v* [u] v zavřených slabikách se objevovala jen zřídka, konkrétně pouze u jedné z mluvčích a pouze ve sledu hlásek *-iv-*, pokud se nejednalo o finální pozici ve slově. Zde však zcela pravidelně: *pitlíkoví poliuki, dáme si sliuku*. Ve finální pozici však mluvčí vždy užila výslovnosti spisovné, tedy s [f]: *nejdřif, kolektif, cokolif, vlif*.
- 5) Výslovnost souhláskového shluku *-dn-* se zjednodušuje užitím geminované výslovnosti *-nn-*, případně prodloužením hlásky *-n-*, ne však konzistentně a pouze u jedné z mluvčích (Lomnice nad Popelkou): *dva plus jenna, púl dopolenne se jenom vařilo, mñela sem oblíbeního učitele aleše zahraňníka, žánnej jičín, žánnej turnov, u jený babički, to je hoñe špatní*.

Ukázka mluvy mladší generace. Mluvila Monika Mizerová, narozena 1994, Lomnice nad Popelkou.

„No se sousedama sme furt ňeco stavjeli, chod'ili na sáñki, pekáče, no fakt. U nás tam za barákem a u hřbitova je kopec, a tam se prost'e blblo. Bes toho to nejde, jak neñi kolektif, tak je to špatní. Nebo kluzište, jo jako d'etství tu bilo supr. Furt se ňekde koulovalo, jezďilo na kole, skákalo přes švihadlo, toho bilo. Aktivid bilo fakt mraki. Teť je počítač, tak už to neñi. Anebo se šlo před barák, šlo se hrát bengbinkton, šlo se domú, prost'e pohoda. Tak to bilo fajn, no. To d'etství bes počítače bilo ideální. To už maj ale i d'eti ve druhí tříd'e základní školi, maj fejsbuk. No je to fakt. Bila sem na návštěvje u jenní babički, u tí co má ten rodinej barák, bila tam moje sestřenka, právjje druhá třída základní školi a já jí říkám, poť si s náma povídat. A vona: „Nene, já tadi mam kamarátku, spolužačku na skajpu.“ Víš, bilo nás asi deset v místnosti a vona tam na počítači musela skajpovat. Tak sem na to tak koukala, jakože nevim, co mñe čeká a moje d'eti, takže nevim, kam to pude, no. No a teť každá moje spolužačka skoro je t'ehotná.“

Střední:

U střední generace bylo zjištěno zejména zachování rysů charakteristických pro severovýchodočeskou oblast.

- a) Dvojhlásk *-ej-* po ostrých sykavkách byla provedena, a to v jediné realizaci: *cejcha*. Jiná kombinace ostrých sykavek + *ý/i/ej* se v nahraném textu nevyskytla. Koncovka *-ej* v 7. sg. u měkkých typů feminin se z osmi realizací vyskytla šestkrát: *z holej* (s holí), *silñicej*, *ze skořicej* (se skořicí), *se suchou rejžej* (se suchou rýží).

Neprovedené změny se vyskytly v případech: *za ložnici* (za ložnici) a *pot košilí* (pod košilí).

- b) Vynechání počátečního *j-* se v nahrávce neobjevilo ani jednou. Tento rys je v Podkrkonoší velmi na ústupu. Pro tuto a mladší generaci již ani není znám (starší generace viz níže). Proto většinou uslyšíte pouze: *jisrki, něco jiního, jim, jí, ji, jich, jinak, jídlo, jíst, jít* (vypsaná slova jsou použita z nahrávek dvou mladších generací).
- c) Ztráta jotace po retnicích se vyskytla pouze u jedné mluvčí v jediném lexému: *dřevenej*, který se ovšem v nahrávce vyskytuje celkem 4x, jinak je měkkost zachována: *na hřbitovje, vosmýho kvjetna, na návštěvje, vobjet (oběd), v tý dobje, mněli, pjet vteřin, pjestovali...*
- d) Výskyt přípony *-oj* za *-ovi* ve 3., 6. sg. život. maskulin je zcela konzistentní, tedy provedený ve všech sedmi vyskytlých realizacích: *taťkoj, doktoroj, doktúrkoj, Hostíkuj* (Horstíkovi-hypokoristikon od jména Horst, „r“ vynecháno samotnou mluvčí), *pokladníkuj, papežoj, Frantíškoj*.
- e) Záměna nominativu za akuzativ u plurálu životných maskulin se objevila jednou ze dvou realizací: *támhle v tí kúlňičce mňela babička králici*, neprovedená záměna: *vona mňela babička jenom kluki*.
- f) Sloveso být ve funkci spony ve 2. osobě jednotného čísla se v nahrávce neobjevilo ani jednou. Přídavné *-s* jako součást složeného slovesného tvaru se vyskytuje zhruba stejně často, jako spona *jsi*: *mnělas, votáčelas, slišelas, neslišelas x jak si mi vyprávjela, jak si ukradla ti peňize, mněla si pot tou košilí narvaní, co se tam vešlo a tak si stála*.
- g) 3. pl. životných maskulin se objevil v nahrávce pouze jednou, a to v severovýchodočeské (nikoliv podkrkonošské) podobě, tedy zakončen na *-om*, nikoliv *-ovem*: *k sousedom sme tam nechodili*.
- h) Ve 3. os. pl. přítentu se vyskytovaly pouze zmíněné nářeční koncovky *-ou, -ej, -aj*: *píšou, malujou, dávaj, maj, nevid'ej, bidlej*.

	severovýchodočeský nářeční jev/střední generace	provedeno (%)	neprovedeno (%)
a)	koncovka <i>-ej</i> v 7.sg u měk. typů feminin	75%	25%
b)	vynechání počátečního <i>j-</i>	0%	100%
c)	ztráta jotace	≈1%	≈99%
d)	přípona <i>-oj</i> za <i>-ovi</i> ve 3., 6. sg. život. maskulin	100%	100%
e)	záměna N za A u plurálu životných maskulin	50%	50%
f)	přídavné <i>-s</i> jako součást složeného slovesného tvaru	50%	50%
g)	3. pl. životných maskulin je zakončen na <i>-om</i>	100%	0%
h)	3. os. pl. přítentu <i>-ou, -ej, -aj</i> namísto <i>-í, -ejí, -ají</i>	100%	100%

Z rysů ryze podkrkonošských se zachovalo pouze samohláskové dlužení, to však zcela konzistentně u těchto lexémů: *nahóre, dóle, dozádu*, dále změna souhláskové skupiny *dn* → *nn*, velmi nepravidelně a zřídka: *vonnesli*, a v neposlední řadě také výslovnost [u] místo [v,f] v zavřených slabikách, rovněž velmi ojediněle.

- 1) Výslovnost [u] namísto *v/f* v zavřených slabikách je ve střední generaci velmi ojedinělá. Z celkového počtu 21 zavřených slabik u obou mluvčích se tato výslovnost objevila 4x, a to pouze u jedné z mluvčích (dvakrát od mluvčí samotné a dvakrát, když vyprávěla o své babičce a imitovala její řeč): *nevodeuřeli, zrouna*, při imitaci řeči babičky: *d'euka, poudal*.
- 2) Obouretná výslovnost *w* se již u střední generace mimo zavřené slabiky (viz bod 1) nevyskytuje.
- 3) Samohláskové dlužení je běžné, zejména u slov určujících směr: *nahóru, nahóre dólu, dozádu*, zde zcela bez výjimky (ze sedmi realizací lexému *nahoru*, bylo dlužení použito sedmkrát, ze šesti realizací lexému *dole*, bylo dlužení použito šestkrát, stejně tak bylo použito dlužení *i* u jedinkrát se vyskytlého lexému *dozadu*). Mimo tyto se objevuje samohláskové dlužení jen jednou: *pívo*.
- 4) Průvodní samohlásky *e* namísto užití slabikotvorného *l̥, r̥* se v této generaci již neužívají: *pr̥kínko, pr̥šelo, pr̥vní, ve Vřchlábí, zm̥zlá, m̥rkev*
- 5) Změna souhláskové skupiny *-nn-* za *-dn-* a naopak *-dn-* za *-nn-*, případně geminovaná výslovnost *-nn-* se objevuje, ale pouze zřídka a pouze v jediné formě, a to druhé zmiňované, tedy výslovnost *-dn-* za *-nn-*, kde z celkových jedenadvaceti realizací byla výslovnost realizována podkrkonošským nářečím pětkrát: *vonnesli sme* (odnesli jsme), *aš t'e jednou* (čerti) *vonnesou, nejezd'í žánnou limuzínou, nneska, jennomu*. U posledního zmíněného slova šlo ovšem opět o imitaci mluvy babičky.
- 6) Asimilace *-ll-* za *-dl-* z celkového počtu jedenadvaceti realizací neproběhla ani jednou.
- 7) Infinitv zakončený na *-t'* v nahrávce zachycen rovněž nebyl.
- 8) Vkladné *j* ani jeho zachovalá výslovnost ve tvarech slov: *pújdu* a *pújčim* se neprokázala.
- 9) Stopy po dřívějším tvrdém *l* na nahrávce zachyceny nejsou. V praxi lze slyšet tuto výslovnost u rodilých mluvčích pouze ve slově „*lžíce*“. Jelikož se právě v tomto případě jedná o pobočnou slabiku, jejíž výslovnost si čeští mluvčí poměrně často

zjednodušují, jak bylo již uvedeno výše,⁵⁹ nemůže být tento jev považován za typický pro podkrkonošské nářečí.

10) Zbytky tvrdé výslovnosti hlásky *i* nebyly zachyceny.

11) Neprovedená diftongizace *y/i* → *ej*, resp. krácení rovněž nezachycena.

12) Širší uplatnění hlásky *k* namísto obvyklé hlásky *g* nebylo prokázáno: *ségra, špageti, gimpl, tigr, geniální, buřtguláš*

Z tvaroslovných podkrkonošských rysů se neuplatňuje ve střední generaci žádný ze čtyř (13-16) výše uvedených, proto nejsou níže vypsány.

Následuje ukázka mluvy střední generace, mluvila Dana Schwarz Johnová, narozena 1963, Vrchlabí.

„No minule, jak sem ti slíbila, že ti budu vipravovat, jak to bilo u babički, tak sem ti určite neřikala, jak chodila každej den do lesa, vona řikala do háje, a to i diš mňela tu nohu v sádře tenkrát, jak sem ti řikala, tak šla do lesa, z holej, a diš se vrátila spátki, tak přinesla dicki nákej klacek, abi bilo čím topit. A do toho strašnýho kopce sme tam chodili z babičkou, diš sme bili úplne malí haranři, tak sme tam chodili hrabat seno, babička dicki do takoví loktuše nahrabošila, tedka to vlekla dólu. Zas neviš, co je loktuše, viť? To je taková vobrovská jako plachta nebo cejcha vobrovská to je. A dicki to donesla dólu na dvorek, d'eda to tam potom pořezal na tí cirkulárce. Na tom dvorku bila spousta takovejch neužitečnejch kúlniček a takovejch vjecí, to už nneska aňi ňikdo nestaví, viš, takoví ti - tadi kúlnička, ve které bila koza, támle v tí kúlničce mňela babička králici, slepice, psa. A to šla jednou k doktoroj, jak se smekla. Smekla se v lese na tí stráňi a zlomila si nohu. Přišla dólu, celej kotňik voteklej, no tak vzala flašku, natloukla si ho tam spátki a šla rejť zahrátku. A diž přijel taťka, tak uš aňi nemohla tu gumáku slíct a taťkoj to ukazovala: „Ježišmarja, babičko, co ste to d'ála, vi musíte k doktoroj.“ „Dochtoroj nejdu, dochtoroj ne.“ Tak ji tam taťka narval do toho auta a doktoroj ji vodves. „Ajajaj. To to má špatní babička, kolik je jí roku?“ „No, už hodně přes šedesát.“ „Nojo, to vona možná nebude uš aňi ňikdi chodit.“ „Cože? Já že uš nihdá nebudu chodit? No já mu ukážu dochtúrkoj jennomu,“ babička se rozčilila a diš ji pustil domu, tak šla do háje z holej, do kopce s košíkem na houbi. Mu je přinesla na kontrolu. „Ježišmarja, babičko, gde ste to vzala?“ „No gde, v lese asi, ne? Gde rostou houbi? Ste poudal, že uš nebudu nihdá chodit, no to bich se na to pod'vala!“

⁵⁹ viz zde strana 14, též in: Hála, Bohuslav: Výslovnost spisovné češtiny, její zásady a pravidla, díl I., Výslovnost slov českých, Praha 1955, str. 43.

Starší:

U této generace jsou podkrkonošské i severovýchodočeské charakteristiky podle očekávání zachovány nejvíce. Dokonce se zde vyskytují i jevy, které zatím nebyly zmíněny, například nadměrné krácení v příponách i koncovkách (viz níže bod 3), užívání přípony *-oj* i pro 3., 6. sg. neživotných maskulin (bod d), nebo užívání koncovky *-a* pro 2 sg. neživ. maskulin typu hrad (viz níže pod vypsányými rysy).

- a) Dvojhlaska *-ej* po ostrých sykavkách byla provedena, a to ve všech realizacích, kromě lexému *zima: klacejki, cejtít, vozejk*. 7. sg. měkkých typů feminin se vyskytl v nahrávkách obou žen pouze dvakrát, a to s provedenou nářeční změnou: *s postelej, silňicej*.
- b) Vynechání počátečního *j-* se vyskytlo pouze u jedné z mluvčích (Dolní Dvůr), a to v jediném lexému, za to však ve všech provedených případech: *no a iní d'eti třeba lítali a mi museli hrabat; dříf bila iná zima neš tet'; říkala, at' si veme inou, ale von inou nechťel*.
- c) Ztráta jotace byla opět provedena pouze ojediněle, a to u dvou lexémů u obou mluvčích. Nejednalo se však o ztrátu jotace po bilabiálách nebo labiálách, jak je jev charakterizován výše, nýbrž po alveoláře *t*: *tech* (těch), *tem* (těm). Jev není zcela konzistentní: z celkových dvanácti realizací u jedné mluvčí byl proveden pouze čtyřikrát, z devíti realizací u druhé mluvčí nedošlo ke změkčení ve stejných lexémech celkem třikrát. Do tabulky jsme uvedli souhrnné informace, přičemž tyto lexémy se změkčenou alveolárou jsme nezahrnuli na základě srovnání s Českým jazykovým atlasem (dále ČJA)⁶⁰, který udává, že „*podoba „tech“ je charakteristická pro severní polovinu Čech.*“⁶¹ Po retnicích je měkkost zachována: *mňeli, bježně, pjet, pjetadvacátího, bješki, devjet, bježně, v Lanovje* (obec Lánov), *vjetší, vjed'ela, vjetve*.
- d) Záměna přípony *-oj* za *-ovi* ve 3., 6. sg. život. maskulin je podobně jako u střední generace provedena ve všech realizacích: *Mirkoj* (Mirkovi), *učiteloj, pašíkoj, Pavloj, sousedoj*. Tento tvar je u starší generace natolik běžný, že se ho užívá i při 3., 6. sg. neživot. maskulin: „(Včera mi poslal esemesku.)“ → „*Ke svátkoj, jo?*“, nebo dokonce u pomnožných podstatných jmen (zachyceno pouze jedenkrát u toponyma Kozodírky): „*Mi sme f Kozod'irkoj, bereme si letňi hadri, abisme mohli vodjet.*“
- e) Záměna nominativu za akuzativ u plurálu životných maskulin se objevila dvakrát z celkových šesti realizací, u každé mluvčí jednou: „*Tagže tam se už stavjet nebude,*

⁶⁰ Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas IV., Praha 2002, str. 386-387.

⁶¹ Tamtéž, str. 386.

*abiste nemňeli za souseđi ňákí ti zlouňi (=zlí lidé).“ „Na víkent sem tu mňela kluci (vnoučata).“ Běžnější je tedy užívání akuzativu: *mňeli sme králíki, ti králíki sme mňeli, s obou stran špatní souseđi, diš tajle máte souseđi.* Za zmínku stojí i záměna akuzativu za nominativ, vyskytující se v nahrávce pouze jednou, u starší z mluvčích: „*Jesi v černim fšeckí lidí bili, to tí nepovim.*“*

- f) Vzhledem k osobní charakteristice daného jevu, tedy slovesa *být* ve funkci spony ve 2. osobě jednotného čísla i přídatného *-s* jako součást složeného slovesného tvaru, musíme konstatovat, že se v nahrávkách nevyskytla žádná realizace. Přesto, co se přídatného *-s* týče, ho obě mluvčí použily při mluvě s manželem. Zaznamenali jsme tyto příklady: *Bils tam uš? Jets ňeco?* (Jedl jsi něco?)
- g) 3. pl. životných maskulin byl opět proveden v severovýchodočeském nářečí, tedy zakončením na *-om*, a to oběma mluvčími: *Vojtíškom, Baklíkom, Paskom* u starší z mluvčích se potom v jediné ze tří realizací vyskytla i obdoba podkrkonošská, tedy zakončená na *-ovem*: *Doupofcovem* (viz bod 16 v podkrkonošských rysech).
- h) Ve 3. os. pl. přítentu se rovněž vyskytovaly pouze zmíněné nářeční koncovky *-ou, -ej, -aj*: *maj, sázej, koupěj, d'elaj, lítaj, pamatujou, skočej, daj.*

	severovýchodočeský nářeční jev/starší generace	provedeno (%)	neprovedeno (%)
a)	koncovka <i>-ej</i> v 7.sg u měk. typů feminin	100%	0%
b)	vynechání počátečního <i>j-</i>	≈5%	≈95%
c)	ztráta jotace	0%	100%
d)	přípona <i>-oj</i> za <i>-ovi</i> ve 3., 6. sg. život. maskulin	100%	0%
e)	záměna N za A u plurálu životných maskulin	50%	50%
f)	přídatné <i>-s</i> jako součást složeného slovesného tvaru	≈50%	≈50%
g)	3. pl. životných maskulin je zakončen na <i>-om</i>	≈95%	≈5%
h)	3.os. pl. přítentu <i>-ou,-ej,-aj</i> namísto <i>-í, -ejí, -ají</i>	100%	0%

- 1) V pořízených nahrávkách starší generace je výslovnost [u] namísto *v/f* v zavřených slabikách omezena pouze na jisté lexémy, kde se ale užívá pravidelně: *vodeuřit, zauřit, rouňe, zrouna, d'iunej, vopraudu, prauda.* V ostatních případech zavřených slabik končících ve výslovnosti hláskou *f* se potom vyslovuje spisovně *f*: *tetřefky, dříf, chlífku, schofku.* Můžeme si tedy všimnout značné tendence vyslovovat hlásku [u] pouze tam, kde se ve spisovné výslovnosti objevuje [v]. V praxi: „*Gdiš nás napadli rusáci, abi prost'e lidí mňeli, protože se čekalo, že budou zauření krámi a nebudem mít co žrát.*“ Naopak zavřené slabiky, které se spisovně vyslovují s hláskou *f*, zůstávají i

v podkrkonošském nářečí vyslovovány stejně. Rovněž tak u střední generace, nezapočítáváme-li příklad „děuka“.

- 2) Obouretná výslovnost [w],[u] mimo zavřené slabiky se v nahrávkách vyskytla pouze dvakrát, v obou případech u starší z mluvčích. Poprvé v již zmíněném lexému vyprávět: „*Maminka se dala do hovoru a viprawowala a viprawowala.*“ Podruhé potom po slabičné předložce na začátku slova: „*A von tam d'ál něgde na Usi* (Nová Ves nad Popelkou).“ Za povšimnutí stojí fakt, že obouretná výslovnost se nikdy neobjevuje na přízvučné slabice a vždy jí předchází samohláska.
- 3) Samohláskové dloužení se rovněž objevuje u slov určujících směr, ne však tak konzistentně jako u střední generace. Objevují se tvary: *nahóře* i *nahoře*, *dóle* i *dole*, pouze dlouhou formu mají slova *dozádu* a *vzádu*. Mimo tyto lexémy bylo provedeno dloužení u zájmena *on* v 7. pl., a to pouze v podobě *s níma*, a to u obou mluvčích: *bidlel pod níma*, *přijel s níma*. Za zmínku ovšem stojí i opačná změna kvantity, tedy krácení, které bylo u starší generace zachyceno jako jev zcela běžný a hojně užívaný, a to zejména v příponách a koncovkách: *babička paskova* (Pasková), *hrnek plnej boruvek*, *dejte ji tu hračku*, *naštvala se a šla domu*, *v ti místnost'i* (v tý místnosti), *takle bila řada tech šupliku*, ...
- 4) Ani v starší generaci se průvodní samohlásky *e* namísto užití slabikotvorného *l*, *r* neužívají: *smřd'elo*, *Vřchlabí*, *teprve*, *přvňí*, *mřzelo*, *úplňe*, *pľno*
- 5) Výslovnost souhláskové skupiny *-dn-* se obvykle objevuje v podobě [dn], avšak ani geminovaná výslovnost [nn] či jednoduchá výslovnost [n] není výjimkou. Tento jev je stále živý a existuje jako dubletní ke spisovné výslovnosti *-dn-*, viz příklady: *dříf žánná koupelna*; *žánní ledňice dříf tenkrát nebilo*; *to bila kuchyň a jenna velká mísnost*; *to bila jennotřítka nebo dvoutřítka*; *ta jenna holka*; *s práznou*; *jennou*; *žánní bješki nebili vs. dodneška*, *studnu*, *jednou za rok*, *dva tři dni*, *sme si hodňe hráli*, *pak d'áli jenom jednu devítku*, *děti vidrzej hodňe*.
- 6) Záměna *-ll-* za *-dl-* je jevem okrajovým, avšak v této starší generaci ještě stále živým: *tolle je zážitek takovej*, *no a tak tolle bich ti řekla*, *tagže tolleto bi bilo jako pro vás přijatelní*. (běžně se se ve výslovnosti setkáváme s tvarem *todle* namísto spisovného *tohle*, proto zde byl tento výraz zařazen). V dalších šestnácti realizacích však tento jev zaznamenán nebyl, slyšíme tedy běžně: *sedlák*, *nespravedliví*, *prádlo*, *jídlo*, *židle*, *sádlo*, ...
- 7) Infinitiv zakončený na *-t'* se ani v starší zkoumané generaci nepotvrdil.

- 8) Vkladné „j“ ani zachovalá výslovnost „j“ ve tvarech slov: *pújdu* a *pújčim* se neprokázala, běžně tedy uslyšíme tvary: *pudu*, *pučim*.
- 9) Stopy po dřívějším tvrdém *l* se ani v této generaci ve výslovnosti neobjevují.
- 10) Zbytky tvrdé výslovnosti hlásky *i* se rovněž nepotvrdily.
- 11) Neprovedená diftongizace *y/í* → *ej*, resp. krácení bylo zachyceno pouze jednou u jedné z mluvčích (Dolní Dvůr), a to přímo u zvolené položky pro aditivní výzkum „*lesik*“: „*Sme šli pak do toho lesika.*“
- 12) Výslovnost hlásky [k] místo obvyklého [g] nebyla provedena: *volingrátka*, *gumofki*.
- 13) 7. sg. maskulin typu předseda má u starší generace tvar zakončený sufixem *-em*: *Jardem*, *Frantem*, *tátem d'edem*, *Tondem*, *Mírem* (od jména Miroslav utvořené hypokoristikon Míra).
- 14) Příčestí typu *trpět* je ve 3. os. sg., min. č. zakončeno *i* u této generace *-el*: *večeřel*, *brečel*, *vjedel*. U příkladu *věděl* se jednalo přímo o kontrolní položku vybranou z Českého jazykového atlasu, kde jsou uvedeny v nářeční formě zakončené *-al*,⁶² viz níže v aditivním generačním výzkumu, tvarosloví, bod 6.
- 15) U tvrdých přídavných jmen se neodlišuje tvar nom. pl. život. maskulin: *voňi sou stejňe narození*, *takoví heskí kluci*, *voňi sou na to ješťe asi mladí*.
- 16) Zbytky morfému *-em* v 3. pl. u adjektiv v širším smyslu byly zachyceny pouze jednou: *mňel víhlet na ten barák tem svem rodičum*. U jmen označujících rodinu je obvyklejší tvar severovýchodočeský: *-om*, vedle podkrkonošského zakončení *-ovem*, pro které byl zachycen jediný příklad: *Doupořcovem*.

Další dílčí nářeční charakteristikou objevující se pouze v této generaci je nadužívání koncovky *-a* pro 2 sg. neživ. mask. typu hrad. „...*ten mňel ňákou umňelou ti snad žičku nebo dlouhatánskou žiči. S toho hrnka mu koukala.*“ „*Sem se bála, jak tam spad do toho potůčka.*“ „*Tak sme třeba do toho košíka museli nazbírati šiški.*“

Následuje ukázka řeči starší generace, mluvila Libuše Baklíková, narozena roku 1944, Dolní Dvůr.

„*Žánni lenice dříf tenkrát nebilo, to bilo ve sklepje, to se dávalo na zem, na beton, třeba mlíko nebo maso sme taki nemňeli, to maso bilo třeba králik nebo diš ňákí prase sme vikrhovali, jo, tagže jednou za rok bilo ňákí to, jo, pak bilo sádlo s toho.*

Diš sem bila, já nevim, asi tak tři-čtři roki malá, možná ješťe menčí, tak ten řezňik, gdiš k nám chodil prase zabíjet, tak voni te' bidlej tadi ve Vrchlabí, ten jejich sin má domek,

⁶² Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas IV., Praha 2002, str. 521-528.

Dlabola se menuje, a to bil řezník Dlabola. A voňi nemňeli d'eři a voňi hrozňe mňe ch'eli. Protože voňi mňe dicki řikali, že mňe koupjej kočárek, panenki, fšecko, a já sem brečela, že nechci. A diš sem vjed'ela, že uš se mluvilo, že se bude zabijet prase, prej naši bili ze mňe úplně špatní, že sem řvala furt, že k ňemu nechci. Tak sem prej vlezla do postele a von prej řek, že si mňe vezme i s postelej. Víš, tak to asi pro mňe muselo bejt hrozní, si mislim. No ale pak mňe jako mamka řekla, že mňe nedá, žejo.

No a potom, diš bila zima, dříf bila iná zima neš teř. Prost'e bila tak uježd'ená ta silňice, že třeba sem na tom jezďila i na bruslích vod babički, vopraudu, to se zeptej, to si d'eda i babička pamatujou. Vid'im jak nneska. Kulicha takovího s řema bambulema, dříf se to nosilo, teř zas uš třeba, žejo, a tam, to víš, ňákí tepláki, bundu a to. A zastavilo ňákí auto a ptali se mňe: „Pepíku, kde je tadi hájenka?“ A pak sme, diš uš to potom k jaru zase tálo tolleto, tak bilo takoví, jak sou koleje vijetí v silňici, tak tam se valilo plno vodi. Víš, tak takí sme ňákí gumofki nebo nevim, jak to bilo, ale vim, že sme si tam d'áli takoví přehradi zase s toho sňehu, pak se to poušťelo, no takle sme jako na tom blbli, no...“

Aditivní generační výzkum – řízené rozhovory

Dosud probíhalo veškeré naše studium podkrkonošského nářečí na základě jeho obecné charakteristiky, či spontánní řeči mluvčích z podkrkonošského mikroregionu. Pro další výzkum, jež spočíval v porovnání s výsledky Českého jazykového atlasu, jsme však potřebovali od mluvčích slyšet konkrétní položky v určitém tvaru. Pro tento účel výzkumu byl zvolen řízený rozhovor, díky němuž jsme tyto položky získali. Pro každou z těchto položek platí, že je v Českém jazykovém atlase uvedena jako položka týkající se podkrkonošského nářečí, tedy je označena izoglosou, šrafováním či značkami oddělujícími podkrkonošskou nářeční oblast od další oblasti. Položky (10 hláskoslovných a 10 tvaroslovných) byly z ČJA vybírány zcela náhodně ještě před nahráváním, tudíž mohou korespondovat s již zmíněnými výsledky získanými na základě spontánních projevů mluvčích. Položky byly pouze zapisovány explorátorem, nikoliv zaznamenány zvukově, a to v den pořízení zvukových nahrávek spontánních projevů mluvčích.

Hláskosloví

- 1) *lesik* (*lesík* ($i > ej$))⁶³ Ačkoliv je pro severovýchodočeskou oblast typická diftongizace po ostrých sykavkách $i > ej$, existuje několik málo případů, kdy nebyla provedena a kdy lidé dali přednost krácení. Tohoto zkráceného tvaru *lesik* užívají všechny generace kromě mladší, která v jednom případě použila tvaru *lesejk* (Lomnice nad Popelkou), ve druhém potom spisovný *lesík* (Semily).
- 2) *kančka* (*taknička* (redukce))⁶⁴ Redukce souhláskových shluků, či vkládání samohlásek mezi jednotlivé souhlásky jsou pro území Podkrkonoší velmi příznačné rysy, což naznačuje i bod 1 (výslovnost *u* namísto *v/f* v zavřených slabikách) a bod 4 (epentetické samohlásky namísto slabikotvorných hlásek). U těchto dvou rysů musíme konstatovat značné stírání, na rozdíl od rysu redukce, která se nadále drží i v nejmladší generaci Tvar *kančka* máme doložen u čtyř mluvčích (2x starší, 1x střední (Vrchlabí) a 1x mladší (Lomnice nad Popelkou) generace), kde můžeme vidět i redukci samohlásky *i*, pro kterou je právě tato položka zařazena do ČJA. Tvaru *kančka* se užívá patrně kvůli podobnému místu tvoření hlásek *ň* a *i* a jejich následnému splývání.⁶⁵ U ostatních mluvčích (Jilemnice, Semily) byl zaznamenán tvar *kaňička*.

⁶³ Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas V., Praha 2005, str. 92, 94.

⁶⁴ Tamtéž, str. 153, 154.

⁶⁵ Tamtéž, str. 152.

- 3) *pelno*, *herneček*, *švager* (*plno*, *hrneček*, *švagr* (r/l sonans))⁶⁶ Vkládání samohlásek před slabikotvornou souhlásku, které je považováno ČJA za charakteristické právě pro Podkrkonoší, již dnes v podstatě neexistuje. V dotazníkovém výzkumu by této formy využila necelá dvě procenta mladší generace. Z našich nahrávaných subjektů nikdo.
- 4) *zejma* (*zima* (kvantita))⁶⁷ Na základě ČJA opět charakteristický rys nejen pro podkrkonošské, ale i pro celé severovýchodočeské území. Přesto, že ve většině realizací ostrých sykavek spolu s *i/y* mluvčí daného mikroregionu dají přednost podobě *ej*, lexém *zima* zůstává i u nejstarší generace ve spisovné podobě.
- 5) *dcíra* (*dcera* (kvantita))⁶⁸ ČJA označuje toto úženi za „*sekundární jev*.“⁶⁹ Dloužení je zde však chápáno jako příznačné pro severovýchodočeské (a další) nářečí. S tvarem *dcíra* jsme se nasetkali, pro starší generaci byl zaznamenán tvar *céra*, pro obě mladší generace potom *cera*.
- 6) *krejcar* (*krejcar* (záměna g-k))⁷⁰ Širší uplatnění neznělé hlásky *k* místo obvyklého *g* je zmíněno již výše (bod 12). Výslovnost *grejcar* je dle ČJA v nářečích dominantní, proto zdůrazňuje spisovnou výslovnost podkrkonošského *krejcar*. Všichni mluvčí zvolili tvar s hláskou *k*. Za zmínku také stojí, že tvar s jeho znělým protějškem *g* nikdo z nich neznal.
- 7) *oringlata* (*oringle* (proteze))⁷¹ U tohoto lexému jsme sledovali dva jevy. Prvním byl severovýchodočeský tvar ve formě plurálu, druhým potom proteze, která se v námi zkoumaném regionu dle ČJA nevyskytuje. Ze spontánního projevu jedné ze starších mluvčích jsme získali tvar v plurálu s protezí: „...*gdiš bili kúzlátka, mňeli takle pot krkem taková ti, mi sme tomu říkali volingrátko, to sou taková ti vocáski jako tajle...*“ Stejnou formu jsme získali o od dalších dvou mluvčích (starší, střední z Vrchlabí). U mluvčí z Jilemnice byl zaznamenán tvar *oringle*, jak je uvedeno v ČJA. Mladší generace tento výraz neznala.
- 8) *ščít* (*scát* (změna sc > chc, zde „*šč' dotvořením infinitivu k tvarům ind. prez.*“))⁷² V ČJA je tvar *ščít* zaznamenán ojedinele, též v několika obcích v Podkrkonoší, zejména v okrese Semily (Lomnice nad Popelkou, Horní Dušnice, Loukov) a výjimečně potom na Královéhradecku a Jablonecku. V našem výzkumu tento tvar

⁶⁶ Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas V., Praha 2005; *plno*: str. 179,181; *hrneček*: str. 181-182; *švagr*: str. 183-184.

⁶⁷ Tamtéž, str. 200, 203.

⁶⁸ Tamtéž, str. 282-283.

⁶⁹ Tamtéž, str. 282.

⁷⁰ Tamtéž, str. 319-320, 321.

⁷¹ Tamtéž, str. 351, 352-353.

⁷² Tamtéž, str. 388, 389. Citace ze str. 388.

použili mluvčí ze Semil, Lomnice nad Popelkou a Jilemnice (rovněž okres Semily). Položka byla převedena do 3 os. sg. ind. prez., kde všichni mluvčí použili tvaru (podle vzoru prosí) *štíí*. Ostatní mluvčí užívají celočeského tvaru *chčije* (vzor kryje).

- 9) dřevěnný/dřevědný, žánný/žáný/žádný, jennou (dřevěný, žádný, jednou (skupiny hlásek -nn-, -dn-)) Jak již bylo popsáno výše, skupiny hlásek -dn-, -nn- nejsou v produkci mluvčích jednotné. Lexém *dřevjený* byl u všech mluvčích zaznamenán pouze v této spisovné podobě, případně s depalatalizovaným *e*: *dřevený* (u mluvčích z Dolního Dvora, Jilemnice, Vrchlabí). Na přímý dotaz po lexémech *žádný* a *jednou* jsme již tak jednoznačné odpovědi nedostali. Mladší generace užíla po dotazu tvarů: *žádnej a jednou*, přičemž jedna z mluvčích jich užívala i ve spontánním projevu, druhá potom používala dubletně jak celočeského, tak podkrkonošského tvaru: „*Nenene, žádnou šlupku!*“ vs. „*Von se se mnou bál do mňesta, ... tagže žánnej Jičín, žánnej Turnof.*“ Ve střední generaci se ve spontánních projevech objevilo rovněž kolísání, a to u obou mluvčích: „*žánní takoví, holčičko*“ vs. „*Co mněla d'elat, diš ji žádnej nechťel?*“ Na přímý dotaz však byla odpověď rovněž jednoznačná jako u předchozí generace: *žádnej a jednou*. U starší generace je potom ustálenější tvar s geminovanou hláskou *n* v lexému *žádný*, a to i na přímý dotaz u obou mluvčích. U lexému *jednou* jsme opět získali spisovný tvar *jednou*, ve spontánních projevech je však tento lexém tím nejkolísavějším mezi oběma tvary: „*...tagže jednou za rok bilo ňákí to sádlo s toho.*“ Vs. „*Vona říkala, že ňejak jennou utekla ze školi, ...*“
- 10) s cholí, k choliči (z holí, g holiči (progresivní asimilace))⁷³ Již ČJA zmiňuje, že „*obě mapovaná spojení jsou dublety vyskytující se především u starších mluvčích. Běžně se užívá podob z holí a g holiči, které jsou typické i pro městskou mluvu.*“⁷⁴ Ani jeden z mluvčích neužil této podoby. Ve spontánní mluvě se potom vyskytly tyto podoby: *k ribňíku, k lesu, k jaru, g doktoroj, z babičkou, z holej, ...*

Tvarosloví

- 1) deň (den nom. sg. m.)⁷⁵ Této podoby již neužívá žádná z generací. Pro všechny mluvčí je přirozené používat spisovného tvaru *den*. Tato položka tedy zcela nekoresponduje s výsledky ČJA, kde je pro palatalizovaný tvar uvedena izoglosa zahrnující celou podkrkonošskou oblast.

⁷³ Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas V., Praha 2005, str. 408-410.

⁷⁴ Tamtéž, str. 410.

⁷⁵ Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas IV., Praha 2002, str. 48-49.

- 2) *krvjej* (krví instr. sg. f.)⁷⁶ Tvar *s krvjej* je charakteristický pro starší generaci. V našem výzkumu byl použit oběma staršími mluvčími. Mladší ani střední generace již tento tvar nepoužívá, viz kolísání u střední generace popsané výše (*skořicej* vs. *košilí*).
- 3) *koňů* (koní gen. pl. m.)⁷⁷ Nedubletní tvar *koňů* je v souladu ČJA typický pro malý region Semilská (Poniklá, Horní Dušnice, Loukov). Obě nejmladší dotázané (Semily, Lomnice nad Popelkou, okr. Semily) použily právě tohoto tvaru. Ostatní dotázané ženy použily obou výrazů, tedy *koňů* i *koní*, jak je pro jejich region označeno v ČJA.
- 4) *hus* (husí gen. pl. f.)⁷⁸ Tvar *hus* je u místních rodáků natolik vžit, že žádná z mluvčích dubletní spisovný tvar *husí* ani neznala.
- 5) *múzeu* (muzeu lok. sg. n.)⁷⁹ Na základě ČJA je nedubletní tvar *múzeu* typický nejen pro Podkrkonoší, ale téměř pro celou severovýchodočeskou oblast, odkud přesahuje do oblasti středočeské. V našem výzkumu byl však použit pouze jednou, a to nejstarší mluvčí z Vrchlabí.
- 6) *věď'al* (věděl přič. min. sg. m.)⁸⁰ Dle ČJA je ještě stále živý tvar pro přičestí minulé zakončený *-al/-ala/-ali*. Jak již bylo uvedeno výše v nářečních charakteristikách (bod 14), tento rys se z podkrkonošského nářečí zcela vytrácí. Ve spontánních projevech mluvčích se neobjevil a z dotazníkové ankety vyplynulo, že tento jev by dnešní mládež použila ve 2% případů. To znamená, že z našich 515 respondentů by byl použit pouhými deseti, a to převážně těmi, kteří žijí ve vysokohorských oblastech.
- 7) *omil* (umyl přič. min. sg. m.)⁸¹ Tvar *omil* sahá podle ČJA od Podkrkonoší až k Jičínsku. Tohoto tvaru užilo 5 z našich šesti mluvčích. Pouze mladší mluvčí ze Semil dala přednost spisovnému tvaru. U druhé z mluvčích se dokonce tvar *s o* na začátku objevil i ve spontánním projevu: „*Nejdřiu teda cibuli, papriku, abi teda paprika sřihla zmňeknout, a potom ten zbitek, tagže rajče vomití a bez šlupki.*“
- 8) *rozumňej* (rozumějí 3. os. pl. ind. přez.)⁸² Námi zaznamenaný tvar *rozumňej*, užitý konzistentně ve všech generacích, zcela odpovídá výsledkům ČJA. Tento jev není ryze podkrkonošský, ale vztahuje se na celou severovýchodočeskou oblast a zasahuje částečně i do středočeské oblasti. Přesto jsme ho v mladší a střední generaci zaznamenali dubletně s tvarem *rozumí*.

⁷⁶ Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas IV., Praha 2002, str. 150-151.

⁷⁷ Tamtéž, str. 196, 199.

⁷⁸ Tamtéž, str. 218, 221.

⁷⁹ Tamtéž, str. 145-146.

⁸⁰ Tamtéž, str. 527-528.

⁸¹ Tamtéž, str. 535, 536-537.

⁸² Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas IV., Praha 2002, str. 450-451.

- 9) usech (uschnul příč. min. sg. m.)⁸³ Tvar *usech* je v ČJA označen jako varianta k celočeskému *usch*, která se mimo jiné objevuje i v podkrkonošské oblasti. Našimi mluvčími však tato varianta provedena nebyla, dokonce ji ani neznali.
- 10) mně (mi dat. nepřízvuč.) Tato položka byla jako jediná předem vybrána záměrně, a to kvůli jejímu konzistentnímu užívání všemi generacemi a tudíž zcela zřejmou korespondencí s výsledky ČJA. Ve spontánních nahrávkách máme doložen tvar *mně* několikrát; Mladší: „*a ti* (přijímací testy na gymnázium do Semil) *mně se líbili víc než do Jičína.*“ „*Tagže mně to zas tak cizí nebylo.*“ Střední: „*Puč mně to!*“ Starší: „*Říkali mně broučku.*“ „*No ale pak mně jako mamka řekla, že mně nedá.*“ „*...že mně koupěj kočárek...*“

⁸³ Tamtéž, str. 553, 554-555.

Výzkum hypokoristik

Východiskem výzkumu hypokoristik v dané oblasti byla zejména studie Vladimíra Koblížka: *Hypokoristické podoby rodných jmen ovlivněné dialektem podkrkonošské oblasti*,⁸⁴ která uvádí, že pro podkrkonošskou oblast jsou stále typické a živé pro tvoření slov (v našem případě hypokoristik) přípony *-če* a *-iště*. Výzkum probíhal na základě dotazníků, které byly vypracovány studenty jedné základní a tří středních škol z výše uvedených čtyř měst (Jilemnice, Semily, Vysoké nad Jizerou, Vrchlabí). Pro připomenutí se jednalo o 515 respondentů (304 dívek a 211 chlapců) od šestých tříd základních škol po čtvrté ročníky gymnázií (tedy věkově přibližně od 11 do 19 let).

Podoba dotazníku

Dotazník byl rozdělen na 3 okruhy, z nichž každý zastupoval jednu generaci. První okruh zahrnoval vrstevníky dotazovaných, druhý jejich rodiče a třetí prarodiče, přičemž podmínkou zadání bylo vyplnění nářeční oblasti všech zmíněných generací. Dále dotazník zahrnoval tři komunikační situace:

- a) běžná konverzace bez citového zabarvení (jako modelová situace byl uváděn příchod ze/do školy)
- b) kladně zabarvená situace (pochvala)
- c) záporně zabarvená situace (modelovou situací byla představa, že se na dotazované jejich přátelé, rodiče či prarodiče kvůli něčemu rozzlobili).

Celkem jsme tak získali minimálně 9 oslovení z každého dotazníku, přičemž některá se opakovala, další nebyla hypokoristiky, ale pouhými pátými pády oslovených či přezdívkami.

Získaných oficiálních mužských jmen bylo celkem 56, ženských poté 76. Počet hypokoristik značně převýšil počet oficiálních jmen. U žen bylo odvozeno 491 různých hypokoristik. U mužů potom 256. V průměru tak připadalo na jednoho respondenta-muže o 2 hypokoristika méně než na 1 respondentku-ženu.

počet respondentů- mužů	počet mužských oficiálních jmen	počet mužských hypokoristik	průměr
211	56	256	4,6
počet respondentů - žen	počet ženských oficiálních jmen	počet ženských hypokoristik	průměr
304	76	491	6,5

⁸⁴ Koblížek, Vladimír: *Hypokoristické podoby rodných jmen ovlivněné dialektem podkrkonošské oblasti*. In: *Seminář Onymické systémy v regionech*. (Sborník příspěvků z V. semináře "Onomastika a škola", konaného 12. - 14. ledna 1993 v Hradci Králové), Hradec Králové 1993, str. 83-88.

Zkoumaný sufix -če

Přípona *-če* je v Jungmannově slovníku označena jako typická přípona pro tvorbu substantiva nějakého pohlaví, jako příklad uvádí *děvče*, *podsvinče* či *nedochůdče*.⁸⁵ Hypokoristika ženského rodu jsou zde tedy tvořena stejným způsobem jako „*názvy mlád'at typu kuře*“: *Mařenče, Anče, Růženče, Boženče, Bochče*⁸⁶ Za povšimnutí stojí konstatování, že dnes se tímto způsobem podle Koblížka utvářejí i hypokoristika mužského rodu, jako příklad uvádí jediné hypokoristikon: *Hynče*. Tento jev je však velmi okrajový a patrně je dotvořen analogicky k femininům. Dále bylo zjištěno (Koblížek 1993), že tento sufix „*označuje většinou spíše negativní vztah mluvčího k pojmenovávané osobě*“.⁸⁷

Zkoumaný sufix -iště

Přípona *-iště* je charakteristická pro označení apelativ, „*především k tvorbě pojmenování různých míst vzniklých lidskou činností (hřiště, smetiště*“, *strniště*)⁸⁸, podle Jungmanna pro tvoření neživotných substantiv, užívaná zejména na východě území, v kontrastu se západní částí, kde se užívá novější přípona *-isko*.⁸⁹ Naproti tomu doklady ze 17. století ukazují (Cuřín 1967), že v Podkrkonoší jsou běžné i přípony *-(i)sko*, které se mění na zmíněné a námi sledované *-(i)ště* v jejich šestých pádech. Doloženo je např.: na *Jesenště*, na *Vysočtě*, na *Stanouště*. „*Izoglosa tvarů končících na -ště v místních názvech je skutečně omezena pouze na severní a severovýchodní oblast až k bývalému německému osídlení*“.⁹⁰ Východní krajní body izoglosy, v nichž byly tvary místních jmen zjištěny, končí souběžně s námi sledovanou oblastí: *Semily, Bozkov, Vysoké nad Jizerou a Sklenařice*.⁹¹ Dle Jílka (1946) se tento výrazný rys stále v šestých pádech pro označení místa používá. V podkrkonošské oblasti má zmiňovaná přípona ještě daleko hlubší význam. Používá se pro významový zveličovací či hanlivý odstín slova⁹², případně chtějí-li mluvčí dát najevo roztrpčení či nespokojenost: *robiště mělo špinavý ručišťata i nožišťata; Dyž vono je toho travištěte!* (při plení); *Anče, dej tam tomu zedničičštěti vápněště, at' si nerozvírá kňafák!*⁹³

Podle Koblížka je tato přípona v námi zkoumané oblasti pro utváření hypokoristik častěji užívaná než výše zmíněný sufix *-če*. Koblížek dále zmiňuje, že nejčastěji je užitá sourozenci,

⁸⁵ Jungmann, Josef: Slovník česko-německý, díl I. A-J, Praha 1835, str. 267.

⁸⁶ Jílek-Oberpfalcer, František: Jak žili naši otcové (Mezi písmáky pod Krkonošemi.), Vrchlabí 1946, str. 12.

⁸⁷ Koblížek, Vladimír: Hypokoristické podoby rodných jmen ovlivněné dialektem podkrkonošské oblasti, Hradec Králové 1993, str. 85.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Jungmann, Josef: Slovník česko-německý, díl I. A-J, Praha 1835, str. 850.

⁹⁰ Cuřín, František: Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech, Praha 1967, str. 75.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Oberpfalcer, František: Přípony *-iště, -isko* v českých nářečích. In: Naše řeč 11, 1927, str. 8-11.

⁹³ Jílek-Oberpfalcer, František: Jak žili naši otcové (Mezi písmáky pod Krkonošemi.), Vrchlabí 1946, str. 13.

a to jednoznačně při negativně zabarvené komunikaci: „*hypokoristické podoby s tímto sufixem se objevují především tehdy, jestliže chtějí mluvčí vyjádřit negativní postoj k pojmenovávané osobě.*“⁹⁴ Pro tento sufix je rovněž charakteristické užití zejména pro ženská propria, avšak „*nalezneme i zde hypokoristické podoby mužských jmen tvořených tímto formantem: Lubošišť, Pavlišť, Honzíšť, Mirčišť, Petříšť, Martinišť, Romanišť, ...*“⁹⁵

Zpracování hypokoristik

Zpracování získaného materiálu bylo provedeno na základě článku Alice Hlouškové: *Hypokoristické vztahy rodných jmen v žákovských kolektivech*,⁹⁶ tedy následovným rozčleněním hypokoristik do 4 skupin navržených Hlouškovou takto:

- 1) *„Hypokoristika odvozená od oficiální podoby jména*
 - a) *oddělen konec oficiálního jména bez připojení formantu*
 - b) *oddělen začátek oficiálního jména a připojen sufix*
 - c) *utvoření hypokoristika z první části složeného oficiálního jména připojením sufixu*
 - d) *utvoření hypokoristika z druhé části složeného oficiálního jména připojením sufixu*
 - e) *oddělen konec oficiálního jména a připojen sufix*
 - f) *vynechání střední části oficiálního jména a připojení sufixu*
 - g) *k oficiálnímu jménu je připojen sufix*
 - h) *hypokoristika vzniklá reduplikací*
- 2) *Hypokoristika vzniklá od jiné domácí podoby jména*
- 3) *Funkci hypokoristika plní cizojazyčný ekvivalent oficiálního jména, případně cizojazyčné hypokoristikon*
- 4) *Hypokoristika vzniklá jazykovou hravostí*“⁹⁷

Podobně jako Hloušková jsme došli k závěru, že „*naprostá většina domácích podob rodných jmen byla utvořena odvozováním*“⁹⁸. Naopak skládáním ze získaného materiálu bylo utvořeno pouze jedno mužské hypokoristikon: Vojtěslav (Vojtěch) a jedno ženské hypokoristikon: Terezoslav (Terezie). Tvoření zkracováním (spolu se sufixací) bylo poměrně

⁹⁴ Koblížek, Vladimír: *Hypokoristické podoby rodných jmen ovlivněné dialektem podkrkonošské oblasti*, Hradec Králové 1993, str. 86.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Hloušková, Alice: *Hypokoristické vztahy rodných jmen v žákovských kolektivech*. In: *Seminář Onymické systémy v regionech*. (Sborník příspěvků z V. semináře "Onomastika a škola", konaného 12. - 14. ledna 1993 v Hradci Králové), Hradec Králové 1993, str. 117-120.

⁹⁷ Hloušková, Alice: *Hypokoristické vztahy rodných jmen v žákovských kolektivech*, str. 117-118.

⁹⁸ Hloušková, Alice: *Hypokoristické vztahy rodných jmen v žákovských kolektivech*, str. 117.

oblíbené, zejména pokud šlo o kompozita: Miroslava → Mirka, Zkracování se objevilo i u nesložených křestních jmen: Tereza → Téra, Anastázie → Stázka, Alžběta → Běta, Izabela → Iz.

Na základě výše provedeného rozdělení bylo zjištěno, že pro utváření hypokoristik je nejčastěji použita suffixace, a to zejména prosté opatření oficiálního jména sufixem (g) a dále použití pouze první (nebo pouze druhé) části oficiálního jména s připojením sufixu (b, c, d). Zajímalo nás proto, jaké sufixy jsou pro domácí podoby rodných jmen používány nejčastěji, s jakými mají dotazovaní spojené kladné a záporné konotace a především, zda se potvrdí závěr Vladimíra Koblížka, tedy že „sufixy *-če* a *-iště* jsou pro utváření hypokoristik v podkrkonošské oblasti stále živé“.⁹⁹

Přehled užitých sufixů

Následující tabulky a přehledy uvádějí sufixy seřazené sestupně podle četnosti užívání (pro přesnost výzkumu je uveden i počet zapsaných případů, vyjádřený rovněž v procentech + několik příkladů) a dále sufixy dle jejich užití pro kladně, neutrálně či záporně zabarvenou situaci + srovnání, kterou generací je sufix nejčastěji užíván. První tabulka a přehled popisují ženská hypokoristika, druhá tabulka s přehledem poté hypokoristika mužská.

feminina	sufix	počet výskytů (p.v.)	p.v. v %	příklady
1.	-ka	253	32,4%	Anetka, Karolínka, Klárka, Kristýnka, Terezka
2.	-i	161	20,6%	Eli, Jani, Leni, Izi, Romi, Oli, Moni, Dani, Niki
3.	-ča	96	12,3%	Janča, Anča, Terča, Johča, Danča, Verča, Sabča
4.	-ina, -ína, -yna	64	8,2%	Anina, Sárina, Štěpina, Terina, Renina, Klárina
5.	-a	46	5,9%	Karola, Joha, Aneža, Natála, Sába, Amála, Téra
6.	-u	32	4,1%	Lidu, Baru, Veru, Katu, Maru, Teru, Jitu
6.	-uš	32	4,1%	Baruš, Maruš, Gábuš, Jituš, Nikuš, Týnuš
7.	-ule	19	2,4 %	Týnule, Gabule, Jaňule, Denule, Jitule
8.	-una	15	1,9%	Petruna, Maruna, Jituna, Katuna, Štěpuna, Veruna
9.	-čí	14	1,8%	Kačí, Hančí, Pavčí, Nikčí
10.	-če	11	1,4%	Týnče, Kajče, Hanče, Monče, Alče, Barče, Sarče
10.	-ice	10	1,3%	Janice, Terezice, Markétice, Nikolice, Anetice
11.	-iště	5	0,6%	Anetiště, Nikoliště, Sáriště, Marceliště, Moniště

- 1) Sufix *-ka* byl nejčastěji používán starší generací (46%), a to ve všech komunikačních situacích, včetně záporně zabarvené, která představovala v dané generaci 9%, pro neutrální situaci byl použit celkem ve 44% případů a při kladně zabarvené situaci

⁹⁹ Koblížek, Vladimír: Hypokoristické podoby rodných jmen ovlivněné dialektem podkrkonošské oblasti. In: Seminář Onymické systémy v regionech. (Sborník příspěvků z V. semináře "Onomastika a škola", konaného 12.-14. ledna 1993 v Hradci Králové), Hradec Králové 1993, str. 84.

potom ve 47%. Ve střední (21%) a mladší generaci (32%) byl tento sufix použit pouze pro dvě posledně jmenované komunikační situace, častěji pro tu kladně zbarvenou.

- 2) Sufix *-i* byl nejčastěji užit mladší generací (50%), a to pouze pro neutrální a kladnou situaci. Střední generace (24%) ho využívala pro stejné situace, na rozdíl od starší generace (26%), která ho v necelých 6% užíla i pro záporně zbarvenou situaci.
- 3) Sufixu *-ča* opět využívala nejvíce mladší generace (55%), a to pro popis především kladně zbarvených situací. Použití tohoto sufixu starší generací bylo potom téměř zanedbatelné (6%).
- 4) Sufix *-ina* byl jednoznačně vyhodnocen jako prostředek k tvoření hypokoristik při záporných situacích. Byl rovnoměrně využíván všemi generacemi a ze „sufixů výrazně záporně zbarvených“ byl použit nejčastěji. Nebyl však použit výhradně při zápornému postoji k mluvčímu. Zejména pro mladší generaci představoval i prostředek k vyjádření postoje neutrálního, ba dokonce pozitivního.
- 5) Sufix *-a* byl využit převážně mladší generací (60%), a to při neutrální komunikační situaci.
- 6) Sufixu *-u* opět užívala nejčastěji mladší generace (46%), a to zejména při neutrální komunikační situaci (78%). Naopak pro záporně zbarvenou situaci ho využila pouze starší generace, avšak opět v zanedbatelném počtu (necelých 5%).
- 7) Sufix *-uš* starší generace nepoužila ani jednou. Nejvíce ho užívala mladší generace, a to zejména pro neutrální komunikační situaci (35%).
- 8) Sufix *-ule* byl v střední generaci (71% užití) vyhodnocen jako formant k vytváření hypokoristik výhradně pro záporně zbarvenou situaci. V mladší generaci (29%) bylo tohoto sufixu užit naopak spíše k vyjádření kladného postoje k mluvčímu (68%). Starší generace tohoto formantu vůbec nevyužila.
- 9) Sufix *-una* byl použit výhradně pro záporné postoje k mluvčímu. Nejvíce byl použit vrstevníky zkoumaných jedinců, tedy mladší generací (téměř 60%). Nejméně potom starší generací, která sufix užíla pouze v osmi procentech případů.
- 10) Sufix *-čí* byl používán pouze v neutrální a kladně zbarvené komunikační situaci pouze střední (32%) a mladší (68%) generací.
- 11) Zkoumané sufixy *-če* a *-iště* jsou detailněji popsány níže pod přehledem formantů pro tvoření maskulinních hypokoristik.
- 12) Sufix *-ice* byl opět použit výhradně pro záporně zbarvenou situaci, nejčastěji mladší generací (67%) a nejméně potom starší generací (8%).

maskulina	sufix	počet výskytů (p.v.)	p.v. v %	Příklady
1.	-a, -ka	160	38%	Míra, Honza, Vlasta, Vojta, Jirka, Kuba, Ondra
2.	-ek	103	24,5%	Tomášek, Jiříček, Mireček, Adámek, Vašek
3.	-ík, -ik, -yk	55	13%	Honzík, Toník, Tomík, Vojtík, Lubík, Štěpík
4.	-an, -in	30	7,1%	Jiřan, Vít'an, Toman, Peť'an, Pepin, Honzin
5.	-i	28	6,7%	Patri, Štěpi, Kubi, Adi, Ladi, Vojti, Honzi
6.	-as, -es	12	2,9%	Marťas, Laďas, Vojťas, Jiřas, Mates, Patras
6.	-da	12	2,9%	Tonda, Jarda, Danda, Zdenda, Jenda, Venda
7.	-ouš	10	2,4%	Jarouš, Pepouš, Igouš, Fanouš, Nikouš, Bohouš
8.	-ak, -ák	5	1,2%	Vít'ák, David'ák, Jakubák, Honzák
9.	-iště	2	0,4%	Honziště, Janiště
10.	-če	1	0,2%	Janče

- 1) Sufix *-a/-ka* byl používán rovnoměrně napříč generacemi (pro mladší 30%, pro střední 37% a pro starší 32%). Nejvíce při neutrálním vztahu k pojmenovávané osobě (celkem ve 47% případů) a nejméně pro vyjádření záporného vztahu k pojmenovávané osobě (v 18% případů).
- 2) Sufix *-ek* byl podobně jako jeho ženský protějšek *-ka* používán nejčastěji starší generací (61%). Na rozdíl od něj byl ale v negativním postoji k mluvčímu použit jen v celkových 3% případů, z toho v mladší generaci ani jednou. Je zřejmé, že největší procento zaujímá tento sufix pro vyjádření kladného postoje k mluvčímu, vzhledem k tomu, že se jedná o deminutivum (celkem v 59% zjištěných realizacích).
- 3) Sufix *-ik/-ik/-yk* je rovněž nejvíce užíván starší generací, a to v celkových 53%. Z toho potom nejčastěji při kladně zabarvené komunikační situaci (celých 50%). Naopak mladší generace tohoto sufixu využívá velmi málo, v pouhých 15% případů, z toho potom v 55% při neutrálním komunikačním vztahu k pojmenovávané osobě a v 45% při kladném.
- 4) U sufixu *-an/in* je z výsledků patrné, že je zcela jinak chápán starší a mladší generací. Zatímco starší generace ho volila výhradně pro vyjádření záporného vztahu k pojmenovávané osobě (ve 13 % realizací tohoto sufixu), mladší generace ho užívala nejen k vyjádření stejného vztahu jako generace starší (v 23%), ale i pro neutrální postoj (21%), ba dokonce pro kladný (5%).
- 5) Sufixu *-i* bylo rovnoměrně užito střední a starší generací, a to nejčastěji při neutrální komunikační situaci (pro každou skupinu ve 22% případů), méně potom

při kladné komunikační situaci (pro každou skupinu v 15% realizaci). Pro vyjádření záporného postoje k pojmenované osobě bylo tohoto sufixu užito jen velmi zřídka (7%), při čemž nejčastěji ve starší generaci (celkem v 67%).

- 6) Suffixy *-as/-es* poukazují na svou novost v povědomí mluvčích nejen tím, že nebyly vůbec zmíněny Hlouškovou v roce 1993 jako formanty ke tvoření hypokoristik, ale i tím, že jich využívá převážně mladší generace (72%). Naopak starší generace tohoto sufixu vůbec nevyužívá. Pro mladší i střední generaci je hypokoristikon utvořené tímto formantem většinou zcela neutrální povahy (68%).
- 7) Sufix *-da* se dá rovněž považovat za zcela neutrální prostředek k tvoření hypokoristik. Je totiž užíván napříč všemi generacemi, a to při všech komunikačních situacích zhruba stejně procentuálně zastoupen.
- 8) Sufix *-ouš* je patrně nejvíce využívaný prostředek k tvoření hypokoristik při záporném postoji k pojmenované osobě, a to všemi generacemi (90%). Zbýlých 10% patří potom neutrálnímu postoji.
- 9) U sufixu *-ak/-ák* rovněž vidíme posun v povědomí mluvčích. Zatímco střední a starší generace využívá tohoto sufixu jako ryze záporně chápaného prostředku k tvoření hypokoristik, mladší generace ho rovnoměrně využívá při všech komunikačních situacích.
- 10) Zkoumané sufixy *-če* a *-iště* jsou i pro maskulina popsány níže.

Získaný materiál byl dále porovnán s výsledky Hlouškové. Zajímavostí je, že výsledky výzkumu se i po pouhých 20 letech značně odlišují. Konkrétní srovnání nejčastěji používaných přípon (Hloušková navrhuje od 4 % výše, proto u některých přípon uvádíme pouze <4%, jelikož skutečný počet neznáme) shrnuje následující tabulka:

feminina	1993	2013	maskulina	1993	2013
-ka	22%	32,4%	-a (-ka)	59,6%	38%
-i	7,7%	20,6%	-ek	8,4%	24,5%
-ča	14,5%	12,3%	-ik, -ík, -yk	7,6%	13%
-ína, -ína, -yna	12,8%	8,2%	-an, -in	<4%	7,1%
-a	12%	5,9%	-i	<4%	6,7%
-u	<4%	4,1%	-da	6,1%	2,9%
-uš	<4%	4,1%	-ak, ák	4,4%	1,2%
-una	4%	1,9%			

Přípony typické pro daný mikroregion (*-če*, *-iště*) se do srovnávací tabulky pro malou četnost vůbec nedostaly. Jejich užití je natolik nízké, že se dají považovat za velmi ojedinělé

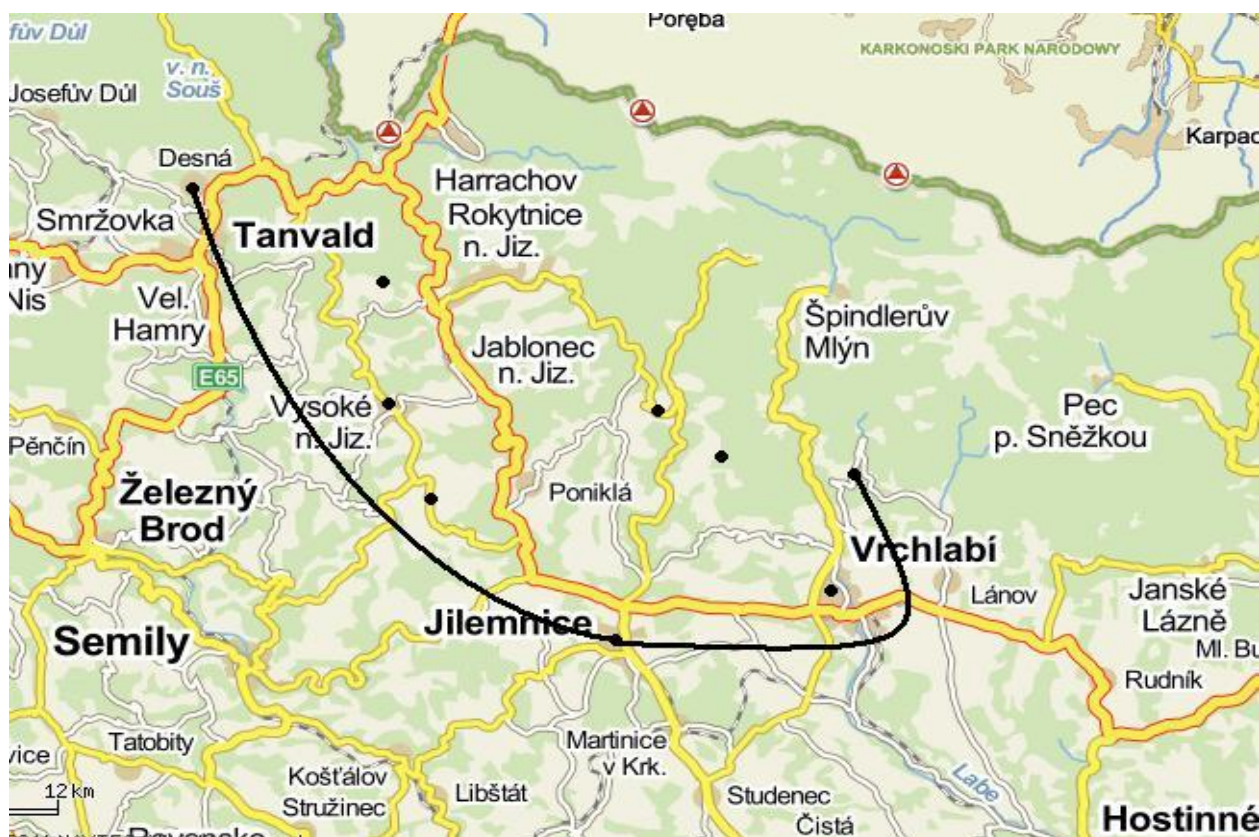
jev. Přípona *-če* u feminin má dnes přibližně stejné procentuální zastoupení jako přípona *-una*, která se používá zcela běžně a je zmíněna i v práci *Rodné jméno v jazyce a společnosti*.¹⁰⁰ Její výskyt je však zúžen na velmi malé, převážně vysokohorské území (zakresleno dále na mapě (obr. č. 2) izoglosou). Zaznamenány byly tyto podoby:

hypokoristikon	rodné jméno	místo výskytu	Generace	citové zabarvení
Alče	Alena	Špindlerův Mlýn	střední	kladné
Barče	Barbora	Vítkovice	střední	záporné
Hanče	Hana	Dolní Štěpanice	mladší	neutrální
Hanče	Hana	Strážné	střední	neutrální+kladné
Jarče	Jaroslava	Benecko	střední	záporné
Kajče	Karolína	Desná	střední	neutrální+kladné
Kajče	Karolína	Vysoké n. Jiz.	mladší, starší	kladné, kladné
Monče	Monika	Vysoké n. Jiz.	mladší	kladné
Monče	Monika	Paseky n. Jiz.	starší	neutrální+kladné
Sarče	Sára	Roprachtice	starší	kladné
Týnče	Kristýna	Jilemnice	mladší	kladné

Z tabulky je možné vyčíst, že přípona *-če* je většinou považována za neutrální nebo kladně citově zabarvenou. Tyto výsledky se značně rozcházejí s tvrzením Vladimíra Koblížka, který uvádí, že tento sufix ukazuje spíše na negativní vztah mluvčího k pojmenovávané osobě. Mladší generací však je užívána jen velmi zřídka, proto je velmi pravděpodobné, že tento jev bude příští generace znát již jen z místních lidových písní: „*Naše Káče pláče, co je jí? / Ukradli ji sukni zloději.*“ (Tuto píseň mi zpívala babička z Malé Skály, původem ze Železného Brodu. Pro její úmrtí však původ písně nelze zjistit. Podobná (avšak vulgární) verze této písně je k nalezení na internetu. „Anče“ ale chybí. Místo ní se v písni objevuje Káča.)

„*Pepíku, Pepíku, copak dělá Anče? / Anče leží na lavici, po Tondovi pláče.*“ (Tato původně chodská píseň byla upravena pro potřeby Královéhradeckých slavností sborového zpěvu. Úprava se týkala nejen melodie, ale i pro nás sledovaného jevu v tvarosloví. Původní „Káča“ byla nahrazena tvarem „Káče“.) U maskulin se tato přípona objevila pouze jednou (Janče (zastupující jméno Jan)), a to v Rokytnici nad Jizerou užitím v záporně zabarvené situaci vrstevníky dotazovaného.

¹⁰⁰ Knappová, Miroslava: *Rodné jméno v jazyce a společnosti*, Praha 1989.

Obr. č. 2: Izoglosa výskytu sufixu *-če* při tvoření hypokoristik, body jsou označeny místa výskytu.

Přípona *-iště* jako prostředek k tvoření hypokoristik si stojí v povědomí obyvatel Podkrkonoší ještě o něco hůře. Na rozdíl od druhé zkoumané přípony je tato vždy spojena se zápornými konotacemi a téměř jednoznačně (s výjimkou jednoho případu) je užívána prarodiči dotázaných; což poukazuje na stírání tohoto rysu. Zde se naše výsledky opět rozcházejí s výsledky studie Vladimíra Koblížka, který tvrdí, že „*hypokoristické podoby jmen tvořené příponou -iště nejčastěji užívají sourozenci, jestliže se na pojmenovávanou osobu (bratra či sestru) zlobí.*“¹⁰¹ Tato přípona bývá v starší generaci využívána i pro apelativa, avšak ne ve významu „místa“, jak uvádíme výše a jak je pro tuto příponu běžné. Z místní literatury můžeme z apelativ uvést např. *lopatiště, sněžiště, kloboučiště, píviště, víniště, kafiště, chlebiště, klučišť, vejčiště, zeliště, baračiště, psiště*, v plurálu potom např.: *houbyšťata*.¹⁰² Z našich nahrávek jedinců ze starší generace potom například: „*Posekali to, rozházeli a pak se to muselo vod lesa schrabovat dólu, abi to bylo bliš, no abi to nebilo tak po celí louce, tak se to dávalo, tomu se říkalo do vokopištěte. Vokopiště se to menovalo.*“ „*Tákovídle štráchi gvúli kafištěti? To snat aňi nemusim mít!*“ Tvary hypokoristik s touto

¹⁰¹ Koblížek, Vladimír: Hypokoristické podoby rodných jmen ovlivněné dialektem podkrkonošské oblasti. In: Seminář Onymické systémy v regionech. (Sborník příspěvků z V. semináře "Onomastika a škola", konaného 12. -14. ledna 1993 v Hradci Králové), Hradec Králové 1993, str. 85.

¹⁰² Hejral, Jan: Přitrefuňky, Turnov 2001.

příponou byly z měst Jilemnice: Nikoliště (Nikola), Vysoké nad Jizerou: Moniště (Monika), Marceřiště (Marcela), Sáriště (Sára), Černý Důl: Anetiště (Aneta), Semily: Honziště (Jan), Rokytnice nad Jizerou: Janiště (Jan).

Závěr

Z našeho výzkumu jednoznačně vyplynulo, že podkrkonošský dialekt podléhá v současné době nivelizaci, tedy že mezi místními rodáky dochází ke stírání nářečních rysů typických pro tuto oblast. Přesto musíme zdůraznit, že v tomto mikroregionu nadále jisté nářeční jevy přetrvávají, a to zejména v severozápadní části námi vytyčené oblasti. Nejvíce nářečních jevů bylo v našem průzkumu zachováno v mikrooblasti Jilemnicka a Vrchlabska, z vysokohorských oblastí se nářeční jevy nejčastěji objevovaly na Vysocku, u západního okraje vytyčené oblasti potom v obcích Benecko, Strážné a Dolní Dvůr. Naopak nejméně se nářeční jevy udržovaly na Semilsku a Lomnicku.

Za nejvýraznější podkrkonošský rys, který se ojediněle drží i v mladší generaci, považujeme výslovnost souhlásky *v* v zavřených slabikách realizovanou jako [u]. Výskyt této nářeční výslovnosti je ve všech třech zkoumaných generacích podmíněn nefinální pozicí ve slově. Z nahraných projevů pro mladší generaci můžeme vydedukovat, že přítomnost [u] je dále podmíněna složením předcházejících a nadcházejících hlásek. K bilabiální výslovnosti [u] totiž u mladší mluvčí z Lomnice nad Popelkou docházelo pouze při sledu hlásek *i-v-k* (*poliuki, sliuka*). Vzhledem k tomu, že se jedná pouze o jednu mluvčí a její dvě realizace daného jevu, nemůžeme tento jev pro tuto nejmladší generaci nijak generalizovat. U střední a starší generace můžeme vyvodit daleko zřetelnější závěr, totiž ten, že k bilabiální výslovnosti dochází pouze tehdy, objeví-li se v lexému ve spisovné výslovnosti v zavřené slabice hláska [v] nikoliv [f], tedy právě přesně naopak, než je tomu u generace mladší, přičemž k výslovnosti [u] dochází po všech vokálech kromě jmenovaného *u*, jehož geminovaná výslovnost se ani nepředpokládá: *prauda, nevodeuřeli, diunej, zrouna*. U nejstarší generace byla dále zachycena výslovnost bilabiálního [u] i mimo zavřené slabiky, a to vždy na nepřízvučné slabice (tedy pokud se výslovnost objevila na začátku slova, vždy jí předcházela slabičná předložka) a intervokalicky.

Dalším poměrně stálým rysem je geminovaná výslovnost [-nn-] souhláskového shluku -dn-, která se vyskytuje rovněž ve všech generacích. Děje se tak bez jakékoliv výrazné tendence, kterou bychom mohli označit za určující pro daný jev. Tento souhláskový klastr je patrně redukován kvůli jeho obtížné výslovnosti. Jedná se totiž o dvě alveolární závěrové hlásky vyslovené v těsné blízkosti. Bohužel se nám nepodařilo zjistit, proč je vyslovení tohoto shluku tak nekonzistentní. S určitostí však můžeme potvrdit, že již nedochází k opačné tendenci, tedy k výslovnosti [-dn-] při výskytu hlásek -nn-, naopak dochází ke zjednodušení a výslovnosti jediné hlásky: *ana, pana, cení, pohostíni, neviní, deňi*.

Další nářeční charakteristiky nejsou již tak konzistentní a slyšíme je spíše ojediněle u starší generace. Jedná se o samohláskové dloužení typické zejména pro adverbia označující směr, záměnu souhláskového shluku *-dl-* za *-ll-* a užívání sufixu *-em* pro 7. sg. život. maskulin typu předseda. Ostatní nářeční rysy navržené Bachmannovou (1998) pro daný mikroobvod jsou často omezeny na idiolekty jedinců žijících ve vysokohorských oblastech (viz dotazníková anketa mezi studenty základních a středních škol), případně na nejstarší námi nezkoumanou venkovskou generaci (90 a více let), kterou popisuje právě Bachmannová.

Méně často zmiňované podkrkonošské nářeční charakteristiky, mezi které se řadí například nadužívání předpony *po-*, se v mluvě místních neobjevují. Jediným případem je hojně citovaný frazeologismus: „*přijďte pobejt*,“ který je součástí běžné konverzace.

Součástí výzkumu bylo i sledování nářečních rysů označených za typické pro celou severovýchodočeskou podskupinu. I zde dochází ke značné nivelizaci a tíhnutí k interdialektu v podobě obecné češtiny. Za nejvíce zachovalý rys považujeme koncovku pro 3. a 6. sg. život. mask. *-oj* za *-ovi*, která je užívána 100% střední a starší generace. U mluvy mladší generace tvoří podkrkonošský tvar 97% všech realizací, přičemž musíme přihlídnout k tomu, že celé 2% zkoumaných studentů tvořili jedinci žijící delší dobu v jiné oblasti (střední Čechy, Morava) či dokonce v jiném státě (Vietnam, Spojené státy americké, Ukrajina). Dalším z tvaroslovných rysů užívaným napříč všemi generacemi je používání koncovek *-ou*, *-ej*, *-aj* pro 3. osobu plurálu přítomného tvaru. Z hláskosloví to poté bylo zejména zachování diftongizované výslovnosti *-ej* po ostrých sykavkách a v 7. sg. u měkkých typů feminin. Zde ale dochází ke značnému generačnímu rozrůznění. Zatímco u starší generace byl tento jev zachycen ve 100% realizací, u střední generace to bylo jen v 75% daných případů a u mladší generace potom v pouhých 50%. Za stále živé severovýchodočeské nářeční jevy se dá považovat ještě přídatné *-s* jako součást složeného slovesného tvaru, dále záměna nominativu za akuzativ u plurálu životných maskulin a užívání koncovky *-om* u 3. pl. život. maskulin. Ostatní rysy navržené Havránkem (1934) a Běličem (1968) se však nevyskytují ani ve starší generaci, mladší dotazovaná generace je často ani nezná.

Ve výzkumu hypokoristik jsme dospěli k opačnému závěru, než Vladimír Koblížek v roce 1993. Přípony *-če* a *-iště* se sice podílejí na utváření domácích podob rodných jmen, jejich procentuální zastoupení je ale natolik nízké, že se nedají považovat za běžné prostředky k tvoření hypokoristik. Běžnější byl výskyt přípony *-če*, a to zejména pro dívčí hypokoristika užitá pro vyjádření kladného vztahu k pojmenovávané osobě. Sufix *-iště* se spíše v povědomí místních mluvčích drží jako prostředek k utváření apelativ s hanlivým zabarvením: *kafiště*,

psiště. Pro užití *propii* nabývá potom stejného citového zabarvení, tedy slouží k vyjádření negativního postoje k pojmenovávané osobě. Pro tento formant k utváření hypokoristik je rovněž příznačné jeho užívání pouze starší generací. Oba tyto jevy nářečního charakteru se vyskytují zejména ve výše položené části daného mikroregionu: severně od Jilemnice a východně od Tanvaldu.

Tato práce kromě základní představy o hláskoslovném, tvaroslovném a zčásti i slovotvorném systému podkrkonošského nářečí dále otevírá další možnosti k bádání v této oblasti. Zahrnuje totiž z velké části pouze postoje mladší generace k vytyčenému problému. Další možností výzkumu v budoucnu může být zjištění úrovně uchování tohoto nářečí u střední a starší generace, které bude podpořeno větším počtem respondentů, než které jsme měli k dispozici my. Rovněž není zahrnuto území Kladska v Polsku. Z antroponymického hlediska mohou být naše výsledky, týkající se užitých přípon k tvoření domácích podob rodných jmen, porovnány s výsledky z jiné oblasti, přičemž se může dospět k závěru, které sufixy jsou oblastně podmíněny.

Seznam použité literatury

- Bachmann, Luděk – Utěšený, Slavomír: Dva české nářeční texty. In: Naše řeč, ročník 57, číslo 1, Praha 1974, str. 55-56.
- Bachmannová, Jarmila: Podkrkonošský slovník. Praha 1998, 265 s.
- Bělič, Jaromír: Nástin české dialektologie, Praha 1972, 463 s.
- Bělič, Jaromír: Přehled nářečí českého jazyka, Praha 1968, 96 s.
- Cuřín, František: Kapitoly z dějin českých nářečí a místních i pomístních jmen, Praha 1969, 150 s.
- Cuřín, František: Studie z historické dialektologie a toponomastiky Čech, Praha 1967, 136 s.
- Cuřín, František; Koudela, Břetislav; Mátl, Antonín; Svěrák, František: Vývoj českého jazyka a dialektologie, Praha 1964, 213 s.
- Hála, Bohuslav: Výslovnost spisovné češtiny, její zásady a pravidla, díl I., Výslovnost slov českých, Praha 1955, 95 s.
- Hála, Bohuslav: Pravidla pro vědecký přepis dialektických zápisů. Věstník České akademie věd a umění 52, 1943, str. 63-68.
- Havránek, Bohuslav: Nářečí česká. In Československá vlastivěda, Praha 1934, str. 84-218.
- Hloušková, Alice: Hypokoristické vztahy rodných jmen v žakovských kolektivech. In: Seminář Onymické systémy v regionech. (Sborník příspěvků z V. semináře "Onomastika a škola", konaného 12. - 14. ledna 1993 v Hradci Králové), Hradec Králové 1993, str. 117-120.
- Holub, Zbyněk & Janečková, Marie: Úvod do české dialektologie, České Budějovice 1993, 121 s.
- Horálek, Karel: Slovesné tvary typu ponesu, poletím. In: Naše řeč, ročník 38, číslo 1-2, 1955, str. 21-24.
- Jílek-Oberpfalcer, František: Jak žili naši otcové (Mezi písmáky pod Krkonošemi.), Vrchlabí 1946, 344 s.
- Jireček, Josef: Podřečí východních Čech. In: Časopis českého muzea 1863, str. 323-345.
- Jodas, Josef - Čermáková Marie: Lidová slovní zásoba z Podkrkonoší. In: Linguistica 4, Ostrava 2004, str. 121-128.
- Jodas, Josef: Ještě k lidové slovní zásobě v Podkrkonoší. In: Studia Bohemica 10, Olomouc 2007, str. 97-102.
- Jungmann, Josef: Slovník česko-německý, díl I. A-J, Praha 1989, 852 s.
- Kellner, Adolf: Úvod do dialektologie, Praha 1954, 113 s.

- Koblížek, Vladimír: Hypokoristické podoby rodných jmen ovlivněné dialektem podkrkonošské oblasti. In: Seminář Onymické systémy v regionech. (Sborník příspěvků z V. semináře "Onomastika a škola", konaného 12. -14. ledna 1993 v Hradci Králové), Hradec Králové 1993, str. 83-87.
- Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara a Pavla Jančáka: Český jazykový atlas I., Praha 1992, 427 s.
- Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas IV., Praha 2002, 626 s.
- Kolektiv autorů pod vedením Jana Balhara: Český jazykový atlas V, Praha 2005, 680 s.
- Kolektiv pracovníků Ústavu pro jazyk český ČSAV: Čeština všední i nevšední: Čtvrtý výběr jazykových koutků Čs. rozhlasu z dialektologie, frazeologie a onomastiky, Praha 1972, 489 s.
- Kouble, Josef Alois: Podřečí severních Čech. In: Časopis Českého muzea 38, 1864, str. 49-57.
- Lamprecht, Arnošt: České nářeční texty, Praha 1976, 425 s.
- Machek, Václav: Dodatek o futeři. In: Naše řeč, ročník 27, číslo 7, Praha 1943, str. 154-155.
- Machek, Václav: Futeř. In: Naše řeč, ročník 26, číslo 2, Praha 1942, str. 33-37.
- Oberpfalcer, František: Přechylování jmen příponou -ice, I. In: Naše řeč, ročník 16, číslo 9, Praha 1932, str. 257-263.
- Oberpfalcer, František: Přechylování jmen příponou -ice, II. In: Naše řeč, ročník 16, číslo 10, Praha 1932, str. 295-300.
- Oberpfalcer, František: Přípona -yni, -yně při přechylování. In: Naše řeč, ročník 17, číslo 1, Praha 1933, str. 5-11.
- Oberpfalcer, František: Přípony -iště, -isko v českých nářečích. In: Naše řeč, ročník 11, číslo 1, Praha 1927, str. 8-11.
- Šmilauer, Vladimír: Substantiva tvořená příponou -ina. In: Naše řeč, ročník 22, číslo 8, Praha 1938, str. 225-236.
- Utěšený, Slavomír: Novinky z podještědského nářečí. In: Naše řeč, ročník 48, číslo 2, Praha 1965, str. 80-85.
- Utěšený, Slavomír: Připomínky k hierarchii členění českých nářečí. In: Naše řeč, ročník 64, číslo 3, Praha 1981, str. 132-137.
- Hejral, Jana: Přitrefuňky, Turnov 2001, 59 s.
- Čermák, Karel – Hlava, Stanislav: Bozkouský přitrefuňky, Jilemnice 2012, 78 s.
- Kubátová, Marie: Daremný poudačky, Praha 1956, 235 s.
- Křapka, Jaroslav: Poudání vo poudání, Semily 2007, 59 s.

Internetové zdroje:

www.mapy.cz

(http://www.mapy.cz/#!x=15.554197&y=50.586875&z=10&t=s&q=jilemnice&qp=10.572705_48.465990_20.301142_50.963607_6), 5. 5. 2014

http://ciselnik.artega.cz/vzdelani_obyvatel_cr.php; 5. 5. 2014

<http://jjohnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/028.pdf>, 5. 5. 2014